

T.C.
E G E Ü N İ V E R S İ T E S İ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

**GEÇİŞ EKONOMİLERİNDE SOSYAL SERMAYE VE
EKONOMİK KALKINMA**

Yüksek Lisans Tezi

Aygun SHIRINOVA

İktisat Anabilim Dalı

İZMİR
2019

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**GEÇİŞ EKONOMİLERİNDE SOSYAL SERMAYE VE
EKONOMİK KALKINMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Aygun SHIRINOVA

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Abdurrahman Nazif ÇATIK

İktisat Anabilim Dalı
İktisat Yüksek Lisans Programı

ETİK KURALLARA UYGUNLUK BEYANI

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne sunduğum “Geçiş Ekonomilerinde Sosyal Sermaye ve Ekonomik Kalkınma” adlı yüksek lisans tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

Aygun SHIRINOVA

T.C.EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ SAVUNMA TUTANAĞI

ÖĞRENCİNİN

Adı Soyadı : Aygun SHIRINOVA

Numarası : 92140000028

Anabilim Dalı : İKTİSAT

Tez Başlığı (Türkçe) : Geçiş Ekonomilerinde Sosyal Sermaye ve Ekonomik Kalkınma

Tez Başlığı (İngilizce) : Social Capital and Economic Development in Transation Economies

Tez Savunma Tarihi : 26/11/ 2019

Tez Başlığı Değişikliği Varsa Yeni Başlık:

JÜRİ ÜYELERİ

Jüri Başkanı

Unvan, Adı, Soyadı : Doç. Dr. A. Nazif ÇATIK

Karar : ☒ Başarılı ☐ Başarısız ☐ Düzeltme

İmza :

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : Dr. Öğr. Üyesi Utku AKSEKİ

Karar : ☒ Başarılı ☐ Başarısız ☐ Düzeltme

İmza :

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : Dr. Öğr. Üyesi Pelin PASİN COWLEY

Karar : ☒ Başarılı ☐ Başarısız ☐ Düzeltme

İmza :

TEZ HAKKINDA JÜRİNİN GENEL GÖRÜŞÜ

(Jüri Başkanı Tarafından Doldurulacaktır)

Tez savunması sonucunda öğrenci tarafından hazırlanan çalışma;

Oybirliğiyle ☒

Oy çokluğuyla ☐

Başarılıdır

Düzeltilmelidir

Başarısızdır

☒☐☐

- Bu tutanak üç (3) işgünü içerisinde jüri üyelerinin raporlarıyla beraber Anabilim Dalı Başkanlığı üst yazısıyla Enstitü Müdürlüğüne gönderilmelidir. Tezli yüksek lisans programlarında düzeltme alan öğrencinin 3 (üç) ay içerisinde yeniden savunmaya girmesi zorunludur.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	III
TABLolar LİSTESİ	IV
ŞEKİLLER LİSTESİ	IV
ÖZET	V
ABSTRACT	VI
GİRİŞ	1
1. SOSYAL SERMAYE VE EKONOMİK KALKINMANIN TEORİK ÇERÇEVEDE DEĞERLENDİRİLMESİ.....	4
1.1. Sosyal Sermaye Kavramı: Gelişme Süreci ve Modern Anlayışı	4
1.2. Sosyal Sermayeye farklı bakış açıları: Çeşitli Tanımlamalar.....	7
1.2.1. Pierre Bourdieu	9
1.2.2. Francis Fukuyama	12
1.2.3. James Coleman.....	13
1.2.4. Robert Putnam.....	16
1.3. Sosyal Sermaye Türleri; Bileşenleri; Düzeyleri	19
1.3.1. Mikro, Mezo ve Makro Düzeyde Sosyal Sermaye	19
1.3.2. Birleştirici, Bağlayıcı ve Köprü Kuran Sosyal Sermaye	22
1.3.3. Güven, Sosyal Ağlar ve Sosyal Normlar	25
1.4. Sosyal Sermaye ve Devlet.....	28
1.5. Ekonomik Kalkınmanın Kavramsal Önemi ve Tarihsel Süreci	30
1.6. Ekonomik Kalkınmanın Çeşitleri ve Göstergeleri	33
1.7. Ekonomik Kalkınmada Sosyal Sermayenin Önemi	36
2. LİTERATÜR İNCELEMESİ	39
3. VERİ SETİ VE YÖNTEM.....	45
3.1. VERİ SETİ	45
3.2. YÖNTEM.....	46
3.3. AMPİRİK MODEL.....	47
3.4. AMPİRİK SONUÇLAR	53
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	56
KAYNAKÇA.....	59
EKLER.....	63
Özgeçmiş.....	66

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Sosyal Sermaye: Farklı Şekilleri	23
Tablo 2. Bağlayıcı ve Köprü Kuran Sosyal Sermaye Arasındaki Farklar	25
Tablo 3. Kalkınmanın Farklı Zaman Dilimlerinde Anlamları	32
Tablo 4. Çalışmada Ele Alınan Ülkeler	45
Tablo 5. Değişkenler ve Veri Kaynakları	48
Tablo 6. Ampirik Test Sonuçları.....	53
Tablo 7. Sosyal Sermayenin Ekonomik Kalkınmaya Etkisi ile İlgili Çalışmalar	63

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Mikro ve Makro Düzeyde Sosyal Sermaye	20
Şekil 2. Güven Döngüsü	26
Şekil 3. Sosyal Sermaye-Ekonomik Etki Çıktıları.....	37
Şekil 4. Seçim Özgürlüğü (2005-2009)	49
Şekil 5. Seçim Özgürlüğü (2010-2014)	50
Şekil 6. Demokrasi (2005-2009).....	51
Şekil 7. Demokrasi (2010- 2014).....	51
Şekil 8. Politika (2005-2009)	52
Şekil 9. Politika (2010-2014)	52

ÖZET

Toplumda bireyler arası ilişkilerin önemini ihtiva eden sosyal sermaye ekonomik kalkınmanın sağlanmasında yeni bir aktördür. Sosyal sermaye sosyal ilişkilerin önemine vurgu yapan ve sosyal normlar, sosyal ağlar, güven gibi unsurları içeren ekonomik kalkınma üzerinde katkıları barındıran bir kavramdır.

Bu tezin amacı; sosyal sermaye ve ekonomik kalkınma ilişkisinden yola çıkarak sosyal sermayenin ekonomik kalkınma üzerine nasıl bir role sahip olduğunu ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda seçilmiş 6 geçiş ekonomisi için 2005-2014 yılları arasında sosyal sermayenin ekonomik kalkınma üzerindeki etkisi panel veri analizi ile araştırılmıştır. Elde edilen bulgular, bu ülkelerin sahip olduğu demokrasi düzeyinin ekonomik kalkınma üzerinde negatif, seçim özgürlüğü ve politika düzeyinin ise pozitif etkilere yol açtığı görülmektedir.

ABSTRACT

The social capital that shows the significance of the interindividual relations in the society is crucial actor in the provision of economic development. The social capital is a concept that emphasizes the momentousness of social relations and holds the economic development, which consists of the factors like social norms, social networks and trust.

The aim of this thesis is to show how social capital play a role in economic development based on the relationship between social capital and economic development. For this purpose, data from 6 transition countries, between 2005 and 2014 were analyzed using panel data. Findings show that the democracy level of these countries has negative effects on economic development and the freedom of choice and politics have positive effects.

GİRİŞ

Günümüzde ülkelerin ekonomik ve politik yapıları üzerinde etkili olduğu kabul edilen, insanlar ve kurumlar arası ilişkilerin temel noktasını oluşturan önemli olgulardan biri de sosyal sermayedir. Sosyal sermaye diğer sermaye türleri (fiziki sermaye, finansal sermaye ve beşeri sermaye gibi faktörler) yanı sıra nihai çıktı üzerinde ve dolayısıyla toplumun refahının yükselmesi üzerinde doğrudan önemli bir etkiye sahiptir. Söz konusu faktörün gelişmediği veya zayıf kaldığı toplumlarda –diğer faktörlerin bol miktarlarda olması halinde dahi– nihai çıktı ile potansiyel çıktı arasında geniş bir aralık bulunmaktadır. Bu da toplumun büyümesi ve kalkınması için güçlü bir fark ortaya çıkarmaktadır.

Hem toplumsal hem de ekonomik bir kavram olan sosyal sermaye, bilgi, kriz, işgücü, yoksulluk, kriz, demokrasi ve yatırım gibi konularda yarar sağlayarak ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesinde önemli bir aktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireyin sosyal hayat, sağlık, eğitim, aile ve iş hayatındaki faaliyetlerini büyük oranda etkileyen sosyal sermaye toplumun gelişiminde etkinliği tartışılmaz hale gelen sosyolojik bir kavramdır.

Sosyal sermaye ile ilgili yapılan araştırmaların büyük bir kısmı sosyal sermaye ve ekonomik kalkınma arasındaki ilişkinin pozitif ve güçlü olduğunu ortaya koymuşlardır. Diğer sermaye türlerinin yanı sıra daha zengin bir sosyal sermayeye sahip olan toplumların ekonomik kalkınma seviyeleri, diğer rakiplerine göre, hem sürdürülebilirlik hem de toplumsal refahın büyüklüğü bakımından, daha yüksek çıkmaktadır. Sosyal sermayenin etkin olmadığı toplumlarda ise tersi durum söz konusudur.

Geçiş ekonomilerinin de küresel piyasalara entegre olduktan sonra kalkınma sürecinde yol kat etmeleri için aynı esaslara tabi olduğu açıktır. Bu ülkeler de öncelikle ekonomik büyüme ve ardından ekonomik kalkınma için –emek faktörünü bir kenara bırakırsak– finansal, fiziki ve beşeri sermaye gibi diğer sermaye türlerinin yanı sıra sosyal sermayeye ihtiyaç duymaktadırlar. Bu ülkelerin 90'lı yıllarda önemli ölçüde küçülmesi ve yoksullaşması belirli bir ölçüde sosyal sermayenin zayıflamasıyla da açıklanmaktadır.

Yukarıdaki bilgiler ışığında bu çalışmanın amacı; öncelikle genelde sosyal bilimler disiplinlerinde, özelde de iktisat literatüründe konuyla ilgili yapılan ampirik ve teorik çalışmaları bir araya getirmektir (Knack ve Keefer, 1997; Raiser vd. ,2001; Kaldaru ve Parts, 2005; Acavarcı, 2015; Farr, Lord ve Wolfenbarger, 1998). Daha sonra geçiş ekonomileri ile ilgili gerekli veri setini toplayarak sosyal sermaye ile ekonomik kalkınma arasındaki ilişkinin geçiş ekonomileri üzerinde nasıl bir role sahip olduğunu ekonometrik bir analiz çerçevesinde ortaya koymaktadır.

Çalışma aşağıdaki kısımlardan oluşmaktadır. İlk bölümde sosyal sermaye ve ekonomik kalkınma kavramlarının teorik çerçevesi açıklanmakta, kavramların tarihsel gelişim süreci anlatılmaktadır. Ayrıca sosyal sermaye türlerinin ve öğelerinin tanımları, kaynakları ve toplumsal işlevi üzerinde durulmaktadır. Daha sonra sosyal sermaye unsurları, düzeyleri, sosyal sermaye ve devlet ilişkisi detaylı bir şekilde incelenmektedir. Bununla beraber, ekonomik kalkınmanın tarihsel serüveni açıklanmakta, kavramsal çerçevesi ve önemi belirtilmektedir. Ekonomik kalkınmanın amacı ve çeşitleri, sosyal sermayenin ekonomik kalkınmadaki rolü incelenmektedir.

Tezin ikinci bölümünde, literatür incelenmesi yapılmıştır. Ekonomik kalkınma için sosyal sermaye, bilgiyi eyleme dönüştürebilmenin beceriği olarak ele alınmıştır. Sosyal sermaye ekonomik kalkınmayı doğrudan ve dolaylı olarak etkilemektedir. Ekonomik kalkınmanın sağlanmasında ve bu kalkınmanın sürdürülebilir hale getirilmesinde sosyal sermaye önemli bir rol üstlenmektedir.

Çalışmanın son bölümünde ise geçiş ekonomilerindeki 6 ülke üzerine bir ampirik uygulama yapılmaktadır. Tezimizde analize konu olan altı ülke; Gürcistan, Polonya, Romanya, Rusya, Slovenya, Ukrayna mevcut verilerin ulaşılabilirliğine göre seçilmiştir. Çalışmada sosyal sermaye ve ekonomik kalkınma arasındaki ilişkini incelemek için panel veri analizi temelinde araştırılmaktadır. Yöntem olarak panel veri analizinin seçilmesinin önemli nedeni bu tip modellerde gözlem sayının fazla olması, elde edilecek parametre tahminlerinin daha güvenilebilir sonuçlar vermesidir. 6 ülkenin 2005-2014 yılları arasında elde edilen veriler EKK yöntemi ile analiz edilmektedir. Modelde bağımlı değişken olarak kişi başına düşen reel GSYİH kullanılırken, açıklayıcı değişken

olarak seçim özgürlüğü, demokrasi ve politika gibi sosyal sermaye değişkenleri tercih edilmektedir.

1. SOSYAL SERMAYE VE EKONOMİK KALKINMANIN TEORİK ÇERÇEVEDE DEĞERLENDİRİLMESİ

1.1.Sosyal Sermaye Kavramı: Gelişme Süreci ve Modern Anlayışı

Mutluluk ve refah seviyyesini en yüksek düzeyde sağlamak toplumun nihai hedeflerinden biridir. Uzun vadede bireyin ve toplumun amaçları birleşmekte ve birbiriyle örtüşmektedir (Hazlitt, 2006: 47).

Toplum ve bireyi bir araya getirerek kavramsallaştıran ve değerlendiren sosyal sermaye insanı sosyal varlık olarak nitelendirmekle onun hem psikolojik hem de ekonomik bir birey olduğunu ortaya koymaktadır. Sosyal varlık olan insan toplumsal uyumu sağlamak, sürdürürebilmek ve yaşamı daha da anlamlı hale getirmek için kardeşlik, cömertlik ve dayanışma gibi geleneksel değerlere büyük bir önem atfetmektedir. Bu değerlerin olmadığı bir toplumda yaşam koşullarının niteliğinden söz etmek mümkün değildir (Berthoud, 2007: 151).

Geleneksel iktisat sermayeyi dört ayrı grup altında sınıflandırmaya tabi tutarak onun doğal sermaye, fiziki sermaye, finansal sermaye ve beşeri sermaye gibi bileşenlerinin toplamından oluştuğunu ileri sürmüştür. Ancak yakın dönemdeki kalkınma iktisadı ile ilgili çalışmalar, sözü edilen diğer sermaye türlerinin yanı sıra sosyal sermayenin de ekonomik kalkınma üzerinde çok önemli bir faktör olduğunu ortaya koymuştur.

Sosyal sermaye tanım itibariyle ortak değerler, karşılıklı anlayış ve güvene dayalı olan, iktisadi faaliyetlerde işbirliği ortamının sağlanmasına hizmet eden bir fenomendir (Cohen ve Prusack, 2001: 20). Kavramsal gelişme sürecine baktığımızda –son yıllarda literatürde birçok araştırmanın konusu olması ve yeni bir kavram gibi görünmesine rağmen– sosyal sermayenin temeli çok eskilere dayanmaktadır. Sosyolojik perspektiften ele alındığında kavramın fikri altyapısı Tocqueville, Durkheim, Weber ve Marks’a kadar giderken¹, iktisat biliminde yer bulması ise klasik iktisatçılara kadar

¹ Kalkınmaya dair teori ve politikalarda kendisine yer bulmuş olan sosyal sermaye ilk defa sosyolojik çalışmalarda karşımıza çıkmaktadır. Sosyal sermaye konusu 1904 yılında Max Weber’in “Protestanlık ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu” adlı çalışmada doğrudan ele alınmıştır.

uzanmaktadır. Adam Smith, Marshall, Humen gibi iktisatçıların eserlerinde konuyla ilgili değerli metinlere rastlanmaktadır (Şan ve Şimşek, 2011: 90-91).

Sosyal sermayeyle ilgili görüşlerin yaklaşık iki yüz yıllık bir geçmişi olsa da kavramın temel kaynak niteliğine sahip olunması sosyolog Lyda J. Hanifan'ın 1919 yılında yayınladığı çalışmasına dayanmaktadır (Keskin, 2008: 8). Hanifan'a göre sosyal sermaye bireyler ve aileler arasındaki iyi niyet, dostluk, duygusallık ve çeşitli ilişki türlerindeki sempatikliktir. Hanifan'ın bakış açısının şekillenmesinde Tocqueville'nin 1883 yılında kaleme aldığı "Amerika'da Demokrasi" çalışması etkili olmuştur. Bu çalışmada "ortak iyilik" kapsamı altında sosyal bağlılık ve kalbin alışkanlıkları (habits of the heart) ifade edilmiştir (Condeluci, 2008: 134).

Hanifan'dan sonra sosyal sermaye kavramı 1960'lara kadar sosyal bilimlerde çok az sayıda çalışmanın konusu olmuştur. 1961 yılında ise değişim teorisyeni olan Jacobs sosyal sermayenin önemini vurgulayarak sosyal yapının işleminde şehir sosyolojisi ve komşuluk ilişkileri üzerinde durmuştur (Kangal, 2013: 10).

Sosyal sermaye ifadesi ise ilk defa Robert D. Putnam tarafından ortaya atılmıştır. Putnam'a göre sosyal sermayenin önceden belirsiz olup da sonradan popülerleşmesinin nedeni onun ekonomik ve sosyal teorisinin soyutlamasından kurtulması olmuştur. Amerikalı siyaset bilimcisi olan Putnam, kavram olarak belirtilen sosyal sermayeyi özetle; *"sosyal kurumun koordine edilmiş eylemlerini kolaylaştırarak toplumun etkinliğini artıran güven, normlar ve iletişim ağları gibi özellikleridir"* olarak ifade edilmiştir (Putnam 1993a; 169).

1980 ve 1986 yıllarında P. Bourdieu'nun sosyal sınıflarla ilgili çalışmalarında sosyal sermaye olgusunun daha da geliştirildiği anlaşılmaktadır. Olgunun kalkınma problemi ile ilişkisini ilk vurgulayan ise Coleman'ın "Sosyal Teorinin Temelleri" eseridir. 1993 yılında İtalya'da bölgeler arası ekonomik gelişmişlik ve kurumsal performans dengesizliğini incelediği araştırmasında, toplumun çeşitli boyutlarında yaşanan dengesizliğin nedenini sosyal sermaye olgusu üzerinden ifade etmiştir (Tüysüz, 2011: 9).

1990'lı yıllara gelindiğinde iktisadi değişimlerde ve kalkınmada sosyo-kültürel faktörlerin önemini yansıtan akademik çalışmalarla birlikte sosyal sermaye yeniden popülerlik kazanmıştır (Kosgeb, 2005: 1). Bu dönemde kalkınma literatürüne çok hızlı şekilde girmiş olan sosyal sermaye kavramı tanımlama noktasında sosyal bilimciler tarafından bir konsensüse erişmiştir (Bebbington and Perreault, 1999: 397) .

Sosyal sermaye birçok disiplinleri birleştirdiğinden dolayı açıklanması zor olan bir kavramdır (Breuskin, 2012: 2). Buna rağmen, literatürde çok fazla sayıda sosyal sermaye teorisiyle ilgili tanımlama mevcuttur. Her şeyden önce sosyal sermayenin asıl önemi onun bir “ilişki” olmasıdır. İnsanlar birbirleriyle ilişki kurarak ve bunu zaman devresinde sağlayarak kendilerinin yalnız başına yapamayacakları zorlukların birlikte üstesinden gelebilirler. Böylece, iletişim ağıyla birbirine bağlanan insanlar diğer üyelerle bir kaynak oluşturarak paylaşma eğiliminde olup, sermaye oluşumu olarak nitelendirilebilirler (Field, 2008: 1).

“Çağdaş insanın çevresiyle ilişkileri genellikle öyle bir hal alır ki insan uzağındaki gruplara yakınlaşabilmek için en yakınındaki gruplardan uzaklaşmak zorunda kalır. Aile bağlarındaki kopukluğun artışı; en yakındaki grup ile sınırlandığında hissedilen dayanılmaz kapalılık duygusu (bu tür gruplarda sadakat, kurtuluş kadar trajik sonuçlar doğurur); en yakın çevresinden kendisini en sert biçimde koparan bireysellik üzerine yapılan vurgunun artışı... bunların dile getirildiği genel manzara gerçek içsel ilişkilerin mesafesinin arttığını daha dışsal ilişkilerin uzaklığının ise azalmakta olduğunu göstermektedir” (Berthoud, 2007: 149.150)

1990'lı yıllarda Dünya Bankası, IMF ve diğer uluslararası kuruluşların da ilgisini çeken sosyal sermaye olgusuna dair farklı eserler ortaya çıkmıştır. Otuz yıllık zaman zarfında iktisadi bir olgu olarak nitelendirilen sosyal sermaye böylece yapılan çeşitli eserlerde anahtar sözcük olarak birçok sayıda akademik çalışmanın konusu olmuştur (Şavkar, 2011: 13)

Sosyal ağlara gömülü kaynaklar olarak tanımlanan sosyal sermayenin iki mühim bileşeni mevcuttur: (Durlauf ve Fafchamps, 2005: 1641).

1. Fertlerden ziyade toplumsal ilişkilere dayalı olan kaynakları gösterir;
2. Kaynaklara erişilen ve kullanılan aktörlerle birlikte bulunur.

Ülkelerin ekonomik düzeyleri ve toplumun sosyal ağlarına istikamet verme özelliğine sahip olan sosyal sermaye, bireyler arası ve kurumlararası ilişkilerin de oldukça önemli olduğunu vurgulamaktadır (Temple, 2001: 101).

Küreselleşen dünyada toplumun bozulması, beşeri ilişkilerin ve bireyin ortaya çıkması, piyasa değerleri ile süregelen erozyon, fordizmin iflası, sosyal bilimlerdeki kültürel dönüş gibi faktörler entelektüel sorunun genel çerçevesi olarak sosyal sermayenin önemli kavram haline gelmesinin bir artış zemini olmuştur (Field, 2008: 10-11).

Bu açıdan bakıldığında sosyal sermaye kavramının önemli belirleyicileri vardır. Sosyal ağlar, değerler ve normlar, katılım, güven ve karşılıklılık, sosyal yapılar, bilgi, çeşitlilik, aidiyet hissi gibi unsurlarla belirlenmektedir (Acquaah, 2014: 13) .

1.2.Sosyal Sermayeye farklı bakış açıları: Çeşitli Tanımlamalar

Toplumsal tutkal, bilimsel popülizm gibi anlamlar yüklenen sosyal sermaye konusuna farklı perspektiflerden bakılmıştır. 1990'lı yıllarda sosyal sermaye kavramı Coleman, Fukuyama, Bourdieu ve Putnam gibi araştırmacılar tarafından inceleme konusu olarak popülerlik kazanılmıştır. Sosyal sermaye kamusal bir mal olarak ifade edilmesine rağmen kimi zaman da görünmez el ile ilişkilendirilmiştir (Fine, 2011: 115,116).

İnsanlık tarihinin her çağında sosyal sermaye kavramı siyasal, sosyal, ekonomik nitelikleri taşıyarak sınırlarını genişletebilmiş, bu özellikleri ile ilişki kuran bir varlık olarak hayatını sürdürebilmiştir (Babacan, 2012: 62). Günümüzde kavramın önemi hakkında halkın büyük ilgisini çeken bu yazarlar sosyal sermayenin birbirinden farklı olan üç kolunu tanımlamaktadırlar (Foley ve Edwards, 1999: 142). Sosyal ve ekonomik bütünlüğü açısından Bourdieu (1986) sosyal sermaye kavramını incelemiştir. Grup mallarına ulaşımı sağlayan kaynak olarak, amacı ekonomik sermayeyi güvence altına almaktır.

Beşeri sermaye ile sosyal sermaye arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya çalışan Coleman'a (1990) göre ise sosyal sermaye bir kamu malıdır ve beşeri sermayeyi güvence altına almak amacıyla bireylerin ulaşabilecekleri sosyal yapıya yön vermektedir. Robert Putnam (1993) ise sosyal sermayeyi katılım ve işbirliğine sağladığı katkılara göre değerlendirerek etkin demokrasiyi güvence altına alan aktör olarak ileri sürmüştür. Ona göre sosyal sermaye güven, normlar ve ilişki ağları aracılığıyla ortak yarar için birlikteliği kolaylaştırmakta, bireyler arasında güven oluşturmaktadır.

Fukuyama (1995), sosyal sermaye kavramının gelişmesi için temel motivasyon kaynaklarından biri olarak güvenli sosyal refahın yaratılmasını ileri sürmüş, ekonomik gelişmenin sağlanması için onun gerekli olduğunu vurgulamıştır (Aktan ve Çoban, 2007: 6; Fine ve Lapavitsas, 2004: 19; Akçay, 2005: 203).

Özet olarak, Bourdieu, Marksizmin ele aldığı kaynaklara erişimde eşitsizliği ve iktidarın devamı sorununa odaklanmaktadır. Coleman ise başlangıçta bireylerin kendi menfaati için rasyonel davranmalarının önemini belirtmektedir. Toplumsal bütünleşmenin ve refahın temelini Putnam dernek ve toplumsal faaliyet fikirlerinde görmektedir. Farklı görüşlere rağmen, tüm yazarlar sosyal sermayenin birtakım ortak değerlerle birlikte oluştuğunu belirtmektedirler (Field, 2008: 19).

Gizli olarak beklenen getirileriyle beraber sosyal sermaye aynı zamanda sosyal ilişkilere yapılan yatırım düşüncesini de içinde barındırmaktadır (Lin, 1999: 30). Sosyal ilişkiler, ağlar ve normlar bazında sosyoloji, ekonomi, antropoloji, politika gibi bilimlerin desteğiyle açıklanan bu kavram insanlar arasındaki güvene dayalı eylemler sayesinde sosyal ve ekonomik kalkınmaya verimlilik kazandırmaktadır (Grootaert ve Bastelaer, 2002: 4). Yapılan bazı çalışmalara istinaden 20.yüzyıldan itibaren sosyal sermayenin önemli bir etken olduğunu kavrayan uluslar teknolojik ilerlemede, rekabet gücünde, ekonomik büyümede ve istikrarlı demokraside önemli adımlar katetmişlerdir (Kliksberg, 1999: 85).

Doğrudan yatırım harcamaları ve gelişme aşamasında olan kuruluşlara destek sunmakta olan sosyal sermaye, toplumda ahlaki normların alışkanlık haline gelmesi ve bireylerarası bağlılığı gerektirmektedir. Diğer bir ifadeyle sosyal sermayenin ön plana

çıkması yalnız bireylerin tek adım atmaları ile değil aynı zamanda toplumsal değerlerin sonucudur (Grootaert, 1998: 19; Çalışkan, 2010: 8).

Dünya Bankası bu hususta sosyal sermayeyi kalkınma zamanında ortaya çıkan, doğal sermaye ile başlayarak, fiziksel ve beşeri sermaye temel kavramlarından geçerek hareket eden bir ilerlemenin nihai sonucu olarak değerlendirmektedir (Kliksberg, 1999: 85). Bilindiği üzere, bir toplumda ilişkiler büyük bir önem arz etmekte, bireyler kendi aralarında ilişki kurmakla birçok eylemi hayata geçirebilmektedir. İnsanların çok sayıda kişiyi tanınması ve onlarla birlikte ortak fikir paylaşımları gerektiği, sosyal sermayenin son derece açık bir kavram olarak karşımıza çıkmasını gerçekleştirmiştir (Field, 2008: 1). Böylece sosyal sermayeyi anlatmak için kullanılan kavramlar artmış, sivil erdem, sosyal bağlar, sosyal enerji, toplumsal ruh, genişletilmiş dostluklar, sosyal ozon, sosyal kaynaklar, formel ve informal ağlar, toplumsal tutkal şeklinde sıralanmışlardır (National Statistic, 2001: 6).

1.2.1. Pierre Bourdieu

Sosyal sermaye anlayışına ulaşan Avrupalı sosyolog Bourdieu, sosyal sınıflar arasındaki eşitsizlik ve sürekliliğin başka sabit yerleşik biçimleriyle ilgili çalışmıştır. İlk olarak ise toplumsal üretim yenilenmesinin kültürel antropolojisini yaratmasına çaba göstermiştir. Bourdieu ilk defa sosyal sermayeyi 1973 yılında yayımlanan tartışmasında açıklamıştır:

“Gerekli olduğunda faydalı “destekler” sağlayan toplumsal ilişkilerin sermayesi: Herhangi biri toplumsal açıdan önemli konumlara, örneğin siyasi bir kariyer gibi aynı zamanda para değeri de olan konumlara, sahip olan müşterilerinin ilgisini çekmek istediğinde çoğu zaman vazgeçilmez olan saygınlığın ve onurluluğun sermayesidir.” (Bourdieu 1977: 503)

Pierre Bourdieu “The Forms of Capital” (1986) çalışmasında sosyal sermaye kavramını ortaya koymuştur. Böylelikle, sosyal sermaye anlayışını kaleme aldığı en önemli çalışmasında, sermaye türlerini değerlendirmiş, kendini toplumsal sınıf kavramına dâhil ederek sosyal sermayeyi açıklamış, sermayenin yalnız ekonomik temel

taşımadığını beyan etmiştir (Günkör, 2011:8). Uzun süreli iletişim ağlarına sahip olarak gerçek ve potansiyel kaynakların tam olarak kabullenmesi sosyal sermayenin tanımlanmasıdır. Toplumsal yükümlülük ve gruplararası bağlantıdan oluşan sosyal sermaye bütün biçimlerin etkisini kabul ederek sosyal dünyayı anlamının mümkün olduğunu söylemiştir (Field, 2008: 20-23).

Bourdieu'ye göre farklılıkların işaretleri kültürel semboller olup, toplumsal durumun oluşturulduğu ve belirlendiği zamanı ortaya çıkmaktadır. “Kültürel sermaye” olarak adlandırdığı bu metaforu, belirgin bir sosyal grubun diğerlerinden üstünlüğünü sürdürebilmek için kullanılan bir icattır. Finansal sermayeyi yansıtmayan kültürel sermaye ailevi durumlar tarafından şekillendirilmiş olup, mali holdinglerden bağımsız çalışarak, bir ekibin pozisyonunu devam ettirmesi izlenimi olarak eksilmiş paranın telafisidir (Jenkins 1992; Robbins 2000).

Bourdieu sosyal sermayeyi “*az ya da çok kurumsallaşmış karşılıklı tanışıklık ve tanıma ilişkilerinden oluşan uzun ömürlü bir ağa sahip olmakla bağlantılı, kendi üyelerine kolektivitinin sahip olduğu sermayenin desteğini, kelimenin farklı anlamlarıyla kredi hakkı tanıyan bir “referans” sağlayan fiili ya da potansiyel kaynaklar kümesi*” olarak tanımlamaktadır (Bourdieu, 2010: 60-61).

Bourdieu'ye göre, sosyal sermayeyi anlamak için onun temel sorunu olan sosyal hiyerarşiyi kavramamız gerekir. Etkilendiği Marksist sosyolojideki gibi “ekonomik sermayenin en üstün sermaye çeşiti olduğunu” belirtmiştir (Bourdieu, 1986: 252). Kazanca dönüşen ekonomik değişimler sürdürülebilse de, yalnız ekonomik açıdan olarak sermayenin düşünülmesi yetersizliğini vurgulayarak geleneksel görüşe her zaman karşı çıkmıştır. Birikmiş emek üretimini sembolize eden varlıklar olarak sosyal ve kültürel sermayeyi belirtmiştir (Field, 2008: 21).

Genel yaklaşım olarak değerlendirdiği sosyal sermaye düşüncesinin “sosyal değerler ilkesi” tanımlanmasının tek yolu olduğunu belirtmiştir:

“Farklı bireylerin az çok eşdeğer (ekonomik ya da kültürel) sermayeden bir grubun (aile, elit okullarının eski öğrencileri, seçkin kulüpler, soylular vb) sermayesini

vekâleten harakete geçirebilme, kapasiteleri ölçüsünde oldukça eşsiz kazançlar elde ettiği yerde görünür hale gelmektedir” (Bourdieu, 1980: 2).

Birikmiş emek ürünü olarak değerlendirdiği sermayenin çalışmasını zorunlu olduğunu vurgulayan bağlantılar vardır. Hem maddi hem de sembolik olarak kara önem veren tüm üyeler dayanışmanın iletişim ağları içerisinde tek mümkün olduğunu vurgulamıştır. Bu durumda, tesadüften oluşan ilişkilerin sonucu uzun veya kısa vadede doğrudan kullanılabilen sosyal ilişkilere dönüşerek gayesi “bireysel ya da kolektif yatırım stratejilerini” icap ettirmektedir (Bourdieu, 1980: 2; 1986: 249).

Birtakım İngiliz toplum bilimcileri, bu teorinin en tutarlı ve ikna edici sosyolojik yaklaşım olduğunu söyleseler de, temel hususlara gelince sosyal sermayeyi elitlere has tasarlanmış kalite olarak saymaktadır. Böylelikle, o Marksizmi arkada bırakmağa çalışmasına rağmen eliştiriler karşısında savunmasızdır. Karşılıklı ilişkilere devamlılık kazandırmak duyguya dayalı ilişkilere bağlıdır. Konunun varoluşunu kabullenen Bourdieu teorisinde sosyal hiyerarşi nisbi olarak durağan modelin kaynağıdır (Fine, 2000: 53-64; Ward ve Tampubolon, 2002: 157; Field, 2008: 24).

Sosyal sermaye teorsî Bourdieu’nun inkâr edilmez katkı sağlamasına rağmen elbette ki yanlışsız da değildir. Sosyal bilimciler olan Putnam ve Coleman gibi yazarlar, sosyal sermayeye büyük miktarda sahip olanların tehlikelerinin de büyük olduğunu söylemektedirler. Genel olarak Bourdieu’nun bu kavramı kullanmakta esas hedefi yatırım stratejisi işleminde sosyal bağlantıların önemini vurgulayarak, buradaki insancıl yönleri kabul ettirmektir. Karanlık tarafına çok az değinmiş, çıkar güdücü grupların bağlantılarını kullanması teorisinin tam olarak ilgi gören noktasıdır. “Suistimal etme” olasılığını da ilave ederek kurumsallaşmış sosyal sermayeyi temsil eden insanlar, elbette yetkilerin verildiği aile reisine, aristokratlara sahiptir (Bourdieu, 1986: 251).

Bourdieu’ye göre sosyal sermayede de ekonomik sermayedeki gibi dolandırıcılar vardır. Bu teoride boyut olarak bir kural söylemek gerekli olsaydı, açık demokratik fikrine ters düşerek, işlem olarak sosyal sermayenin kazanç sağlayan sahiplerini gizletirlerdi (Field, 2008: 27).

1.2.2. Francis Fukuyama

Amerikalı siyaset bilimcisi olan Francis Fukuyama sosyal sermaye kavramına büyük katkı sunan isimlerden biridir. Farklı bir bakış açısı getiren Fukuyama sosyal sermayenin grup üyeleri arasında işbirliği içinde olan paylaşılmış normlar şeklinde olduğunu değerlendirmiştir (Fukuyama, 1997: 378). “Tarihin Sonu” tezi ile ünlü olan siyaset bilimcisi, insanların sosyal sermaye vasıtasıyla ortak amaçlar için birleşme ve çalışma yeteneğinin sağlandığını söylemiştir. Güven kavramını sosyal sermayenin ana unsuru olarak belirttiği “Güven, Sosyal Erdemler ve Refahın Yaratılması” (1995) kitabında Fukuyama toplumda güvenin geçerli olmasından doğan üretim miktarının sosyal sermaye olduğunu vurgulamıştır. Karşılıklı güven sayesinde ortaya çıkan toplumlarda işbirliğine dayanıklı olarak sosyal sermaye gayri resmi (informel) normlar şeklinde tanımlanmıştır. Ekonomik faaliyetlerin karmaşıklaşmasıyla daha ileri seviyede teknolojik ürünlerin var olması güvenin sosyal sermayedeki temel savını ifade etmektedir (Fukuyama, 2000: 3).

Fukuyama sosyal sermaye kavramından bahsederken en çok güven unsurunu vurgulamıştır:

“Sosyal sermaye, bir toplumda veya onun bir bölümünde güven duygusunun hâkim olmasından kaynaklanan bir yetenektir. Sosyal sermayenin edinilmesi bir topluluğun ahlaki normlarının alışkanlık haline gelmesini, sadakat ve dürüstlük gibi erdemlerin kazanılmasını ve bireylerin birbirine bağımlılığını gerektirir. Sosyal sermaye bireylerin tek başlarına hareket etmeleri ile kazanılmaz. Bireysel değerlerden çok, sosyal değerlerin hâkim olmasına dayanır” şeklinde tanımlamıştır” (Fukuyama, 2005: 42).

Ekonominin varolması için sosyal sermaye her zaman toplumun kültürel köklerine bağlı olmalıdır. İnsanlardaki dürüstlük, yardımseverlik duygusu, sorumluluk, birbirine güvencin olması, sosyal normlara tabii olması sosyal erdemlerin toplu halidir. Eğer sosyal sermaye Hristiyanlık dininden bir öğreti olarak ortaya çıkarsa, o zaman bu Konfüçyüstülük gibi ahlaki bir öğreti sonrası da olabilir (Fukuyama, 2000: 3).

Sosyal sermaye heterojen bir yapıya sahip olmaktadır. Güçlü ve istikrarlı aile yapısı, dayanıklı toplumsal kurumlar, bir hükümetin ordu veya merkez bankası yaratması için yasayla oluşturulamaz. Güvenin düşük seviyede olan toplumlarında büyük ölçekli sanayiler yaratmanın tek yolu devlet müdahalesidir. Fakat yüksek derecede güvenin olduğu toplumlarda bunun için yalnız sivil güçlerin kolaylıkla başarılı olabileceği söz konusudur (Şan, 2007: 75,76).

1.2.3. James Coleman

20.yüzyılın 80’li yıllarında Amerikalı sosyolog James. S. Coleman sosyal sermaye üzerine yaptığı çalışmalarla Bourdieu’dan daha büyük ilgi kazanmış, eğitim üzerine önemli çalışmalar yaparak artı değer sağlamıştır (Koka & Prescott, 2002: 796).

Coleman’a göre sosyal sermaye yalnız güçlü topluluklara ait değil, aynı zamanda fakir ve dışarıda olan toplulukları da kapsamaktadır. Karşılıklı beklentileri içeren sosyal sermaye bir kaynağı temsil ederek yüksek derecede güvene bağlı olan ilişkilerde ortak değerleri ifade etmektedir. Metodolojik ve tematik alanda çok kapsamlı olan Coleman’ın çalışmasında, tartışmanın adil bir şekilde paylaşılmasını sosyal düzeni sabitleme çabası kapsamıştır (Coleman 1994).

Coleman’ın tanımlamasına göre insanların beraber çalışmaya yönelik olan olgusuna sosyal sermaye denilmektedir (Field, 2008: 28). Bir faktör olarak sosyal sermaye beşeri sermayenin üretilmesinde kişiler arası ağların toplamından ibarettir (Dasgupta, 2005: 17,18).

Sosyal sermaye iktisadın bir uzantısı olup, toplumsal mübadele kuramındaki birey anlayışının piyasa kusurlarıyla başa çıkabilmesi için iktisadın genişletilmesidir. Coleman, sosyal sermaye kavramına toplumsal mübadele kuramını araştırarak yaklaşmış, bireye rasyonel yaklaşımda anlam kazandırarak ekonomi alanına analitik vurguyu getirmiştir (Fine, 2011: 45, 133).

Coleman’a göre toplumda her zaman var olan ve devam eden kurumlar dini kurumlardır. Nadir bir sosyal sermaye çeşiti olarak değerlendirilen dini kurumlar,

aileden öte gelmekte, nesilleri kesiştiren gençler ve çocuklara da ulaşabilir olmasını sağlamaktadır (Field, 2008: 33,37).

Disiplinler arası bir sosyal bilim anlayışı geliştirmek amacıyla olan Coleman, sosyoloji ve ekonomiyi kullanarak farklı çalışmalar yapmıştır. Gary Becker ekonomi ile ilgili olan eğitim, sağlık, aile ve ayrımcılık konularında uyguladığı insani sermaye çalışmasının “rasyonel tercih kuramı” çerçevesinde kullanmıştır. Coleman bundan etkilenererek rasyonel tercih kuramının ilerlemesinin çağdaş sosyolojinin arka planında yer alan önemli bir güç olduğunu savunmaktadır (Becker, 1964; Ritzer, 1996: 427).

Klasik ekonomide insanların tüm davranışlarının arkasındaki nedeni kendi çıkarlarını kovalamaktan ibaret olduğunu açıklayarak ve rasyonel tercih teorisindeki sosyal sistemdeki bireysel davranışların toplamını geliştirerek Coleman, geniş toplum fikrini ileri sürmektedir. Birlikte çalışmayı başarabilen insanlar için sosyal sermaye bir araçtır. Oyun teorisinden kaynaklanan bu mekanizmanın nasıl işlediğini gösteren örnekleri rasyonel tercih kuramcıları her zaman öncelik tanımaktadır. Yalnız oyun teorisi ile değil aynı zamanda ekonomi teorisinde de kolektif davranışla ilgili faydalanabileceğimiz seçimler mevcuttur. Bu kuramda dikkate alınması gereken unsurlardan biri de uzun vadede olan işbirliği her kişiye fazla hisse kazandırsa da bireylerin kendi çıkarlarını hedefledikleri belirtilmiştir (Field, 2008: 29-30).

İnsanlarda bencillik ve bireysellik güdülerin olması onları rekabet etmeye itmektedir. Fakat Coleman çalışmalarında bu durumun neden işbirliği olarak tercih edilmesi sorununu çözümlemeye çalışmıştır. Klasik ekonomideki piyasada dengeyi sağlayan “görünmez el” mekanizması ile karşılaştırılabilen ve uyumlu olan sosyal sermaye, herkesin faydalanabileceği tarafsız ve kusursuz bir “kamusal mal”dır (Heinze ve Strünck, 2000: 179). Kamusal bir mal özelliğine sahip olması diğer sermaye türleri gibi kendine çıkar sağlaması değil üzerine sosyal yapı içerisinde diğer insanlara da menfaat sağlamasıdır (Coleman, 1988: 116-118).

Coleman’ın sosyal eşitsizlik ve okullarda akademik başarı arasındaki ilişkiyi izah etme çabası sosyal sermayeye olan ilgisini daha da arttırmıştır. Bir nevi öğrencilerin başarılı olmasını iyi aile altyapısına sahip olması ile açıklamıştır (Bankston, 2004: 176).

Eğitime dayalı kazanılan başarı ve eğitim imkânları üzerine 6 etnik grup arasında 1960'ların ortalarında Coleman'ın yaptığı araştırma Federal Kanun tarafından korumaya alınmış ve Amerikan Eğitim Bakanlığı tarafından kontrol edilerek “sosyal bilimlerde bir dönüm noktası” olarak değerlendirilmiştir (Heckman ve Neal, 1996: 84). Kamusal eğitimin girdi ve çıktılarını kullanan bu çalışması, sonralar “Coleman Raporu” olarak bilinmeye başlanmıştır.

Çocukların gelişimi açısından sosyal sermayeyi Coleman şöyle tarif etmiştir:

“Normlar, sosyal iletişim ağları ve yetişkinlerle çocuklar arasındaki ilişkiler çocukların gelişiminde önemlidir. Sosyal sermaye aile içerisinde olduğu gibi aile dışında, topluluk içinde de varolabilir” (Coleman, 1990: 334).

Sosyoloji ile ekonominin sentezini yaparak insani sermaye ile sosyal sermaye arasında olan bağlantıyı açıkladığı yazılarında sosyal sermaye tanımını daha ayrıntılı bir biçimde açıklamaya çalışmıştır (Coleman, 1988-1989). “Sosyal sermayenin katkıları olmadığı takdirde insani sermaye gelişemez” fikrinde olan Coleman, bunlar arasındaki farkı değil de genel olarak faydalarını kavramsal olarak değerlendirmek ile ilgilenmiştir. Bu iki olgunun birbiriyle rekabet etme yerine birbirini tamamladığını vurgulamıştır (Coleman, 1994: 304).

Coleman'a göre sürekli olarak tahavvül eden ağların kimlik ve endişe formları sosyal sermayenin örneklerine dayanmaktadır (Bebbington and Perreault, 1999: 398). Coleman'ın zihinsel dünyasına gelince kişisel kar noktasında toplumsal bağlar önem arz etmektedir (Portes, 2000: 3).

Karşılıklı güven sayesinde yükümlülükler ve beklentiler rejimi olarak tanımlanan sosyal sermaye bazen sigorta işlevi de görmektedir. Örneğin, bu işlevi yapmak için aile bağları ve sosyal örgütler mevcuttur ki başkalarının yükümlülüklerini yaparak arttırmalarını sağlamaktadırlar (Breuskin, 2012: 2-3).

Tanımlamalarında işlevciliğini ve soyutluğunu korumaya yönelik olan Coleman (1994: 302) sosyal sermayeyi “*Sosyal sermaye, kendi işleviyle tanımlanır. O tek bir varlık değildir, ortak iki özelliği olan farklı varlıkların çeşitlenmesidir: Bunların hepsi*

bir sosyal yapının bazı özelliklerinden oluşmuşlardır ve bu yapının içindeki bireylerin hareketlerini kolaylaştırmaktadır” gibi ifade etmektedir.

1.2.4. Robert Putnam

Geçmiş siyaset bilimine dayanmakta olan Robert Putnam’ın 2000 yılında yayınladığı “Bowling Alone” çalışmasından sonra sosyal sermayenin en çok tanınan savunucusu olarak bilinmektedir. Siyaset biliminde sınırları aşarak toplumun büyük bir kesimine ulaşan Putnam, kitabındaki fikirleri tanıtmak için yolculuğa çıkarak Kuzey Amerika ve Avrupa’ya geçmiştir (Putnam, 2000: 506).

İlk olarak İtalya’daki alan çalışması, yurttaşlık katılımın rolüyle oluşan ekonomik refahı ve politik istirarı anlatmakla ilgilidir. Sonraki çalışmalarında ABD üzerinden giderek 1940’lardan sosyal sermayenin büyük oranda azalmasını, Amerikanın çoğu kentinin yönetilmez durumda olduğunu anlatmıştır (Field, 2008: 41).

İtalya’da bölgesel hükümet üzerine yaptığı çalışmanın sonunda sosyal sermaye tartışmalarında ilk katkılarını sunmaya başlamıştır (Putnam 1993a). İtalya’nın kuzeyinde ve güneyindeki bölgesel yönetimler arasında olan farklılıkları belirtmek ve aydınlatmak için 20 yıllık topladığı veri setini kullanmıştır. İlk olarak performansını kamu politikasına hedeflemiş, kurumsal yaklaşım getirerek kuzeyde olan başarının nedeni olan kurumsal performansın esasında sivil toplum ile hükümet arasında karşılıklı ilişkinin olması durmaktadır. Güneyde ise bunun aksine, Norman otokrasisinin olması korku kültürünü ve karşılıklı şüpheni yaratmıştır. Kurumsal reform ve yenilenme yolunda atılan tüm adımlarda devlet ile sivil toplum arasında iletişim kopukluğu yaratmıştır (Field, 2008: 42-43).

Putnam’a göre sosyal sermaye, toplumun faaliyetini koordine edilmiş eylemlerle kolaylaştırmak için güven, iletişim ağları, normlar gibi özellikleri sosyal organizasyonlarla paylaşmaktadır (Hurrelmann vd. 2007: 221).

“Sosyal sermaye burada güven, normlar, iletişim ağları gibi toplumun etkinliğini koordine edilmiş eylemlerle kolaylaştıran sosyal organizasyonların özelliklerine gönderme yapmaktadır” (Putnam, 1993a: 167).

Sosyal sermaye aynı zamanda dernek üyelerinin avantajlı karşılıklı işbirliğini güçlendirmek için koordinasyonu sağlamaktadır (İyer, Kitson ve Toh, 2005: 1017). Putnam'ın konuşmalarında sosyal sermayeye yalnız toplulukların veya ulusların hâkim olabileceği ancak bireylerin sahip olamayacağı bir olgu şeklinde tanımlanmaktadır (Tüysüz, 2011: 14). Sosyal sermaye'nin hem özel, hem de kamusal bir mal olduğu ifade edilmektedir. Başka bir ifadeyle, sosyal sermaye sadece sosyal ağlardaki yatırımcılara değil, bununla beraber pozitif dışsallık biçiminde de daha geniş topluluğa katkı sağlar. Putnam'a göre bir ülkenin sosyal sermaye stoğunun oluşması için güven ve sosyal ağların geliştiği yerlerde kişilerin, firmaların, mahallelerin üstelik ulusların da gelişmesi gerekir (Knudsen vd., 2014: 6).

1990'lar sonrası tanım olarak sosyal sermaye Putnam için değişmiştir. 1996 yılında düşüncesini şöyle anlatmıştır:

“Sosyal sermayeyle” iletişim ağları, normlar ve güven gibi katılımcıların paylaşılmış nesneleri sürdürebilmek için bir arada hareket etmelerini sağlayan, sosyal yaşamın özelliklerini kastetmişim” (Putnam, 1996: 56).

Yurttaşlık bağlarının devletin performansı üzerinde yaptığı etki ile düzenlenen sosyal sermayenin vurgusu diğerlerinden ayrılmaktadır. Toplumda sosyal sermayenin gelişmesi toplumsal katılımın aktif olmasından kaynaklanmaktadır. Böylelikle, topluma Putnam konuşmalarında “civic community”, yani “yurttaşlık topluluğu” olarak belirtmektedir. Yardımlaşma ve karşılıklılık esasına bağlı olan bu toplumsal ilişkiler yatay ilişkiler olarak yürütülmektedir. Dikey ilişkiler ise bağımlılık ve otoriteye dayanmaktadır (Fine, 2011: 165; Şan, 2007: 75). Kolektif eylemin kapasitesini ihmal etmek ve kuşku içerisinde olma eğilimine göre Putnam dikey bağların yatay bağlardan daha az faydalı olduğunu vurgulamıştır (Putnam, 1993a: 195).

ABD çalışmasının reel olarak odak noktasını Putnam ampirik detayların dikkatli ve titiz toplanmasında görmüştür. 20.yüzyılın ikinci yarısında “Bowling Alone” adlı kitabında detaylı olarak sosyal eğimler üzerinde istatistik bilgiyi analiz ederek Amerika'da sosyal sermaye düşüşünü kanıtlamıştır (Putnam, 2000: 415). Dini katılım, oy verme oranları, gönüllü derneklere katılım oranları, kişilerarası karşılıklı güven gibi

indikatörlerin daha da azaldığını söylemektedir (Field, 2008: 135). Televizyonun yaygınlaşması ev dışında insanlara diğer eylemlere katılmasını engellemektedir; bunu bir unsur olarak kullanarak Amerika'daki sosyal sermayenin azalışını bir daha göstermektedir (Fine, 2011: 154). Ev temelli olan elektronik eğlenceler ve kuşak değişimi olduğu için yurttaşlık katılımının gerilemesi sonucunu çıkarmaktadır. Putnam'ın verilerine göre televizyon hastası olan insanların sivil yaşamı terk ettiklerini, yalnız akraba ve arkadaşlarına değil aynı zamanda ailelerine de çok az zaman ayırdıklarını ileri sürmektedir. Ayrıca Putnam kanıtlarında televizyon hastalarının izledikleri şeylerden de keyif almadığını ve kendilerini iyi hissetmediklerini iddia etmiştir (Putnam, 2000: 240-242). Bowling salonlarında olan resimlerde yalnız oynayan insanın canlandırılması, insanların ortak kamusal alandan ayrılmasını göstererek, bowling liginin Amerika'da düşüş delillerini öne sürmüştür (Field, 2008: 6; Bexley vd, 2007: 25,26).

Daha sağlıklı, daha zeki, daha güvenli, daha güçlü ve daha zengin insan olmak için sosyal sermayenin katkıları ile adil yöntemler ve istikrarlı demokrasiler oluşmaktadır (Putnam, 2000: 314).

Sosyal sermaye konusunun birçok boyutunu gösteren tanımlamalar özet olarak Foley ve Edwards tarafından değerlendirilmiştir:

“Ne genel anlamıyla kaynaklar, güven ve karşılıklılık gibi tutum ve normlar; ne de ağ ve kuramlar gibi toplumsal altyapılar kendi başlarına sosyal sermaye olarak anlaşılabilir (...) Toplumsal ikililerin bireysel ve ortak eylemleri nasıl kolaylaştırdığını anlamının anahtarı; bu ilişkilerin kullanım değerinin ve akışkanlığının içinde bulunduğu özgül toplumsal bağlama bağlı olduğunu kabul eden bir sosyal sermaye anlayışında yatar” (Fine, 2011: 177).

1.3.Sosyal Sermaye Türleri; Bileşenleri; Düzeyleri

1.3.1. Mikro, Mezo ve Makro Düzeyde Sosyal Sermaye

Boyutsal sorunların ötesinde sosyal sermaye birey, sosyal grup, topluluk, etnik grup, aynı zamanda ulus seviyesinde de yer almaktadır (Bankston ve Zhou, 2002). Farklı görüşlerde olan yazarlar sosyal sermaye ile ilgili çeşitli düzeylerin olması fikirlerine sahiptirler. Kilby, toplumsal sermayenin aynı anda aileye, mesleğe, topluma, ülkeye ait olduğu fikrine geldikçe onun içerisinde düzeylerin var olduğu kanıtını belirtmiştir (Kilby ve Patrick, 2002). Mikro, makro ve mezo (orta) seviye olmak üzere sosyal sermaye 3 bölümden oluşmaktadır.

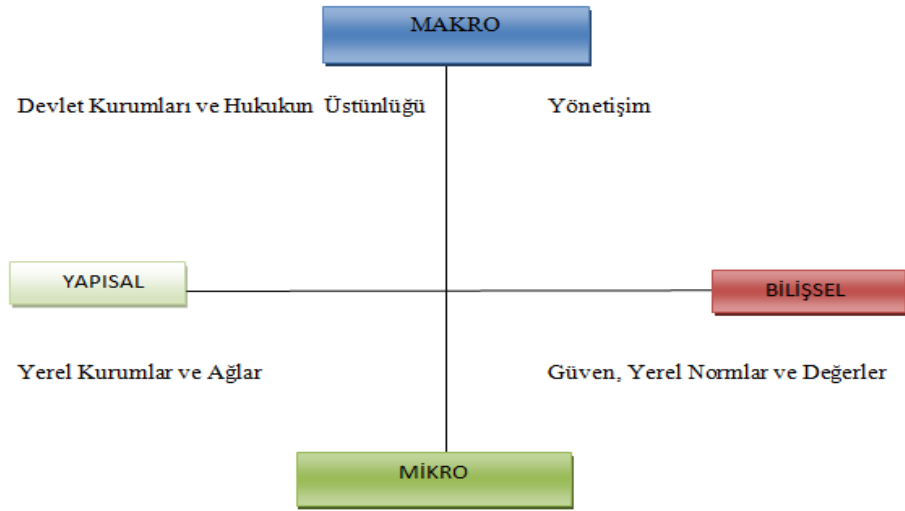
Brewer (2003), sosyal sermayenin başlangıçta topluluk yapısında bir kavram olarak tasarlanmış olmasını söylemesine rağmen bireysel düzeyde gözlemlenebileceğini ileri sürmüştür. Glaeser, Laibson ve arkadaşları (2002), Coleman sonrası edebiyatın neredeyse evrensel olarak toplumsal sermayeyi topluluk düzeyinde bir nitelik olarak gördüğünü tespit etmiştir. Sosyal sermaye ve sivil toplum, temelde toplumsal sistemlerin kolektif mülkiyetidir, bireylerin bir özelliği değildir (Newton, 2001). İnsan ve sosyal sermayenin temel ampirik farkı, toplumsal sermayenin bireyler ve gruplar arasındaki ilişkilerde değil, kendi içlerinde yaşadıklarıdır (Edwards ve Foley 1998). Literatürdeki genel fikir birliği, toplumsal sermayenin, birey seviyesinden ulusun seviyesine kadar tanımlanabileceğini ileri sürmektedir. Mikro (bireysel), mezo (topluluk) ve makro (toplumsal) arasındaki sınıflandırma sosyal sermayenin analizinde yararlıdır. Bireysel seviyeden makro seviyeye nasıl geçileceğine ilişkin sosyolojideki ana kurumsal sorunu iktisatçılar “kümelenme” kavramıyla ifade etmektedir (Fine, 2011: 129). Kümelenme’nin eksik taraflarını doldurmak için bu noktada sosyal sermaye bir element olarak ortaya çıkmaktadır. Porter (1998, 2011)’e göre sosyal sermaye, sosyal ağlar ve kurumsal yapılar kümelenme oluşumunun daha hızlı şekilde başarısı için kolaylık sağlamaktadır (İyer, Kitson ve Toh, 2005: 1019).

Genel olarak bireyler, arkadaşlar ve aileler arasındaki ilişkileri incelemekte olan “mikro düzey” sosyal sermaye organizasyon yapısı, aktörlerin benzerliği, tutum benzerliği, mikro anlamda bilişsel ve sosyal sermaye olarak tanımlanmaktadır (Adler

ve Known, 2002: 27). Bilinçsel ve yapısal olarak kendi içinde ikiye ayrılan mikro düzeyde sosyal sermaye aynı zamanda birey ve grupların sermayesi olarak da değerlendirilmektedir (Eşki, 2009: 26).

Kurumsal ve politik ortamlarla ilgili olan makro düzeyde sosyal sermaye; yerelleşme, yargı sistemi, demokrasi, hukukun üstünlüğü, sözleşmenin uygulanması ve kalitesi, kurumsal ekonomi başlığı altında olan tüm konularda incelenebilmektedir (Hjerppe, 2003: 5). Mikro düzeyde sosyal sermaye özel bir mal, makro düzeyde olan sosyal sermaye ise kamusal mal olarak açıklanmaktadır (Şekil 1).

Şekil 1. Mikro ve Makro Düzeyde Sosyal Sermaye

Kaynak: Grootaert ve Bastelaer, 2001: 20

Hem mikro hem de makro düzeyde olan sosyal sermaye aynı anda hem yapısal hem de bilişsel sosyal sermayeyi kapsamaktadır. Aktörler arasında tüm bağlantı türlerini kapsadığı için yapısal sosyal sermaye hem mikro hem de makro açıdan değerlendirilmektedir. Umumi toplum tarafından kabul edilmekte olan tutumlar ve davranış normları, paylaşılan değerler, karşılıklılık ve güven gibi daha subjektif unsurlar hem mikro hem de makro açılardan incelenebilir (Grootaert ve Bastelaer, 2001: 20; Hjerppe, 2003: 5).

Makro düzey ile mikro düzeyin kesiştiği bölgeyi mezo düzey temsil etmekte olup topluluklararası ilişkileri yöneten ağlar ve normlar şeklinde değerlendirilmektedir (Öğüt, 2009: 60). Beraberlik ve sosyal kimlik, örgüt ve kurumların sosyal bir döngü hali ile içerdekinin içselleştirilmesine dışarıdakilerin ise dışlanmasına teşvik etmektedir (Kangal, 2013: 37). Özetlemek gerekirse, orta düzeyde olan sosyal sermaye topluluklar arasındaki ilişkileri yöneterek ağ yapılarının meydana gelmesi ve ilerlemesi eksenine ilişkin analizler yapmaktadır (Şavkar, 2011: 45).

Toplumsal açıdan olumlu sonuçlar üretilmesi için hem makro hem de mikro düzeydeki sermayenin birbiriyle etkileşim halinde olması gerektir. Mikro düzeyin payına düşen iş sivil toplum örgütlerinin bilgiyi paylaşarak, bireysel teşvikleri grupun hedefleriyle yan yana getirmesi aynı zamanda topluca karar alma süresini iyileştirmekle verimli piyasa sonucu almaktır. Bu süreçte mikro düzey makroekonomik politik ortamdan da etkilenmektedir (Grootaert, 1998: 7).

Makroekonomik sonuçların etkileme biçimleri North tarafından Yeni Kurumsal İktisat perspektifinden ve Olson tarafından “toplam sosyal sermaye” kavramından araştırılmıştır. Yaklaşımındaki ana fikir ülkeler arasında olan kişi başına düşen gelir farklılıkları kişi başına düşen üretken kaynakların dağılımı ile açıklanamaz. Örneğin, doğal kaynaklar ve toprak, ekonomik sermaye, beşeri sermaye tek başına açıklayıcı olmamaktadır. Kamu politikalarında olan farklılıklar ve kurumların işleme yapısı sosyal sermayenin oluşmasını önemli biçimde etkilemektedir (Grootaert, 1998: 7; Serageldin ve Grootaert, 1999: 46).

Sosyal sermayenin makro düzeydeki önemi Doğu Avrupa ve Sovyetler Birliği’nin yıkılmasından sonra geçiş ekonomilerinin bazılarında görülmüştür. Sosyal ve ekonomik işlevini aniden kaybeden hükümet halkın inancının sarsılmasına ve yerel ağlara, kayıt dışı derneklere güvenmesine sebep olmuştur. Konuya ilişkin olarak Richard Rose bu fenomeni ölçmek için “yeni demokrasiler barometresi”ni kullanmıştır. Çöküş süresinden sonra devlet ve birey arasındaki güven ilişkisi zedelenmiş, gayri resmi faaliyetler artmıştır. Rose’un “kum saati topluluğu” olarak adlandırdığı durum Rusya’daki geçiş ekonomisi olarak belirtilmiştir. Geçiş süresinde Rusya’nın piyasa ekonomisinin tabanda olması, arkadaşlar arası ve yüz yüze dayanan etkileşime bağlı

olan kayıttan kenarda kalan zengin bir sosyal hayat oluşmuştur. Oldukça büyük farkın yarandığı dönemde mikro ve makro düzeydeki sosyal sermaye var olmuştur. Rusya’da mikro ve makro düzeydeki kurumlar arasında bir gelişme olmadan sürdürülebilir ekonomiyi devam ettirmek oldukça zordur (Grootaert, 1998: 7,8).

1.3.2. Birleştirici, Bağlayıcı ve Köprü Kuran Sosyal Sermaye

Sosyal bilimciler ve ekonomistler, sosyal sermaye olgusuna farklı tanımlamalar yaparak çeşitli tasniflemeler yapmışlardır. Sosyal sermaye türleri arasında sınıflandırma olarak zayıf ve güçlü bağlar yaklaşımı mevcuttur (Lin, 2001: 5). Bu ayrımı yapan Nan Lin, Mark Granovetter’in iş arayan gençlerle ilgili yaptığı çalışmalarından yola çıkarak izlemiştir. Mark Granovetter çalışmalarında güçlü bağların ailenin ve arkadaşların belirgin olan meslek ve firmalarda iyi bir iş kaynağı olmakta, zayıf bağların ise yeni alanda iş bulurken ortaya çıkmaktadır (Granovetter 1973). Lin bu yaklaşıma devam ederek benzerleriyle ilişki kurma prensibine uyan güçlü bağlar birbirine benzeyen insanları bağlarken zayıf bağlar ise farklı sosyal kültürel geçmişten gelenleri bir arada toplamaktadır. Lin’e göre kuralcı ve kimlik/birlik temelli amaçları toplamak için benzer kaynaklara sahip olan insanları ve grupları bir araya getirmek için güçlü bağların olması şarttır. Zayıf bağlar ise çoğunluk tarafından paylaşılan değerlere daha az dayanıp yeni kaynak şekillerine ulaşımı sağladıklarında amaca daha etkili bir şekilde hizmet edebilmektedir (Field, 2008: 93).

Putnam kurucu yazarlar arasında farklı yaklaşımlar benimsemekte en ileri düşünürlerden biri olup, sosyal sermaye’nin “bağlayıcı” ve “köprü oluşturan” şekilleri arasında ayırım yapmıştır. Putnam çalışmalarında ayırım yaparken Michael Woolcock’u izlemiştir (Putnam, 2000: 22-24; Woolcock, 1998). Putnam’ın tasniflendirmesine göre yakın arkadaşlara ve diğer akrabalara dayanan sosyal sermaye bağlayıcı rolünü taşıyarak insanları benzer sosyolojik bir mevkiye göre birbirine bağlar. Köprü oluşturan sosyal sermaye ise insanları kendilerinden farklı yönlerde hareket ettirerek daha uzak tanıdıklara bağlar. “Başarılı olmak” için köprü oluşturan sosyal sermaye gerekliyse, “geçinmek” için de bağlayıcı sosyal sermayenin olması gereklidir (Field, 2008: 92).

Tablo 1. Sosyal Sermaye: Farklı Şekilleri

Sosyal Sermaye Türü	Güçlü Bağlar	Zayıf Bağlar
Bağlayıcı Sosyal Sermaye	Yakın arkadaşlar, aile ve benzer özellikler	Gönüllü dernekler içindeki benzer menfaatlar ve sosyal özellikler
Köprü Oluşturan Sosyal Sermaye	Yakın arkadaşlar, aile ve farklı sosyal özellikler (yaş, cinsiyet, ırk)	Gönüllü dernekler içinde tanınmış kişiler, farklı sosyal özelliklere sahip üyeler
Birleştirici Sosyal Sermaye	Yakın çalışma arkadaşları ve farklı hiyerarşik durumlar	Uzak arkadaşlar, devlet ve vatandaşlar arasındaki hiyerarşik ilişkiler

Kaynak: (Acquaah, 2014: 17).

Benzer özelliklere sahip olan güçlü bağlar aile ve yakın arkadaş çevresiyle sınırlı kaldığı zaman bağlayıcılık arz etmektedir. Bu ilişkilere sosyal özellikler olarak kendini gösterdiği zaman dayanışmacı veya köprü kuran sosyal sermaye haline gelmektedir. Yakın çalışma arkadaşları arasındaki ilişki hiyerarşik konumda olursa, birleştirici sosyal sermaye kendini göstermektedir. Gönüllü derneklerde bir araya gelen insanların oluşturduğu sosyal sermaye bağlayıcı, bu derneklerde farklı sosyal özellikleri oluşturan ise köprü kuran sosyal sermayedir. Farklı hiyerarşik konumlarda olan uzak iş arkadaşları, devlet ve vatandaşlar arasındaki ilişkilerde birleştirici sosyal sermaye örnekleri oluşmaktadır (Acquaah, 2014: 17).

Bağlayıcı ve köprü kuran sosyal sermaye gelişim noktasında insanların ahlaki sorumlulukları belirleyici rol oynamaktadır. Herkesin ailesi, komşuları, dostları ve akrabalarıyla dayanışmaya giderek sorumluluklarını yerine getirmesi mutluluğu artırmanın en kısa yolunu özetlemektedir (Hazzlitt, 2006: 230).

Başka bir ifadeyle aile üyeleri, yakın arkadaşlar, meslektaşlar, etnik ve dini gruplarına benzer insanların küçük grupları arasında olan bağlılığa “bağlayıcı (bonding)” sosyal sermaye denilmektedir (Pennington, 2014: 171). Aynı bölgede yaşayan kişilerarası ilişkilerin sık ve yoğun olduğu, bu ilişkilerin uzun süreli olup karşılıklı güven, ortak normlar ve ilişki kalıplarının meydana çıkardığı kapasite bağlayıcı (dayanışmacı) sosyal sermaye olarak ifade edilmektedir (Tüysüz, 2011: 20). Köprü kuran sosyal sermayeyi açıklamak için onu bağlayıcı sosyal sermaye ile birlikte

değerlendirmek gerekmektedir. Şöyle ki, köprü kuran veya destekleyici sosyal sermaye enformasyonu yayarak, birbirinden farklı olan insanları tanıştırmak birbirene bağlayan genelleştirilmiş güven ağıdır (Pennington, 2014: 171).

Birbirine benzeyen insanlar arasında olan homojen ağları ifade eden bağlayıcı sosyal sermayede kimlikler öne çıkarılarak güven ve yoğun bir karşılıklılık esas bulunmaktadır (Ruben ve Heras, 2012: 467). Bağlayıcı sosyal sermayede önemli hale gelen özel güven, aynı dinden insanların birbirilerine güvenmesiyle anlaşılmaktadır. Yatay gruplar arasındaki güven ve iletişimin oluşturulmasında köprü kuran sosyal sermaye önemli bir rol taşımaktadır. Bu da Putnam'ın çalışmalarında, yatay ilişki ağlarının dikey ağlarına göre sosyal sermaye oluşumunda daha iyi olmasını ifade etmektedir (Hjerpe, 2003: 12-13).

Bağlayıcı sosyal sermayenin iki esas görevi vardır:

- 1) Aile ve arkadaşlık gücü grup üyelerine duygusal, bilişsel ve ekonomik destek sağlamak,
- 2) Sosyal kontrolü kolaylaştırmak ve kontrol toplumdaki informel normlar, ahlaki zorlamalar ve saygı yardımıyla icra edilmektedir (Menes ve Donato, 2013: 3-4).

Dışsal kaynaklara ulaşmayı sağlayan köprü kuran sosyal sermaye ise çeşitli sosyal bölümleri olan birleştirici bir yapıya sahip olup, heterojendir (Ruben ve Heras, 2012: 467). Bağlayıcı ve köprü kuran sosyal sermaye arasındaki farklar Tablo 2'da görülmektedir.

Tablo 2. Bağlayıcı ve Köprü Kuran Sosyal Sermaye Arasındaki Farklar

Bağlayıcı Sosyal Sermaye	Köprü Kuran Sosyal Sermaye
Homojenlik	Heterojenlik
Dayanışmacılık-Dışlayıcılık	Kapsayıcılık
Genelleştirilmiş Güven Düşük	Genelleştirilmiş Güven Yüksek
Güçlü Bağlar	Zayıf Bağlar
İnce Kodlar	Kalın Kodlar
Yaşamı İdare Ettirmek	Sürekli İlerlemek, Başarılı olmak

Kaynak: (Menes ve Donato, 2013: 3; Field, 2008: 192-193; Ruben ve Heras, 2012: 467)

Özetle, sosyal sermaye yaklaşımlarına göre, bağlayıcı sosyal sermaye hayata tutunan, hayata kalmaya yöneliktir. Köprü kuran sosyal sermayenin amacı ise gelişmek, ilerlemek ve büyüme (Knudsen vd. 2014: 7).

1.3.3. Güven, Sosyal Ağlar ve Sosyal Normlar

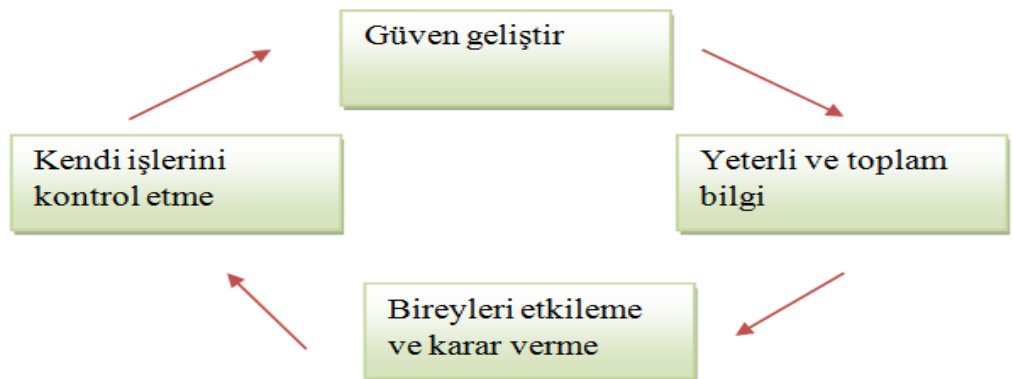
Bireyin sosyal sermayeye sahiplenmesi için diğer insanlarla ilişki içerisinde olması gerekmektedir. İnsanlara eylemlerini koordine etme ve hedeflerine ulaşma imkânı veren sosyal sermaye norm ve toplumsal ilişkiler ağı olarak tanımlanmaktadır (Fine, 2011: 280). Sosyal sermaye, toplumun organize edilmiş eylemlerini kolaylaştırmak için toplumun etkinliğini yükselten güven, sosyal ağlar ve normlar gibi özellikler şeklinde kendini göstermektedir. Sosyal sermayenin bileşenleri onun hem sebep hem de sonucunu oluşturmaktadır (Putnam, 1993: 169). Putnam’a göre iki farklı hatta gelişen sosyal sermaye ilk olarak sosyal normlar ve ağlar, diğeri ise bu anlamda ruh yapan ve dinamizmi sağlayan güven sürecidir (Kuşçu, 2006: 14). Toplumsal değerler, hayata bağlılık, güven duygusu, sivil toplum kuruluşlarına katılım, benzerlikler, ağ bağlantıları ve kişilerin verimliliği gibi niteliklerin birleşmesinden oluşan olgu sosyal sermaye olarak değerlendirilmektedir (Karagül, 2012: 92). Sosyal ilişkilere dayalı olan sosyal sermayeyi diğer sermaye çeşitlerinden ayıran en önemli özelliği onun ilişki ağları,

normlar ve değerler ekseninde döndüğü için kullanıldıkça artmasıdır (Akçay, 2005: 204).

Kendine değer vermekle başlayarak, toplum içinde bulunan diğer kişilerle uzun süre içerisinde temas ederek duygusal bir güç olarak açıklanmaktadır. Bu duygunun vermiş olduğu güç, hayata başarılı olmayı kazandıran en önemli faktördür (şavkar, 2011: 11). Bireyler ve kurumlararası ilişkilerde verilen sözlerin tutulması ve icrası, gerçeklik, dürüstlük ve içtenlik kapsayan bilinçli tutarlılık olarak nitelendirilmektedir. Toplumda dürüst, normlara dayalı olan iş birliği yapan üyeler varsa o zaman güven her zaman ortaya çıkabilir (Gökalp, 2003: 163). Rasyonel beklentilere yakın bir olgu olarak tanımlanması güven olarak açıklanmaktadır (Oğuz, 2006: 90).

Fukuyama'ya göre güven sosyal sermayenin ana unsuru olup toplumda hüküm süren bir kapasite olarak vurgulanmaktadır (Field, 2008: 88). Fukuyama, güveni toplumlarda olan düşük ve yüksek güvenli toplumlar olarak ikiye ayırmıştır. Albert Hirschman ise kullandıkça artan ahlaki bir mal olan güvenin kullanılmadığı takdirde azaldığını söylemiştir. Çünkü insanın bir yeteneği çok kullanıldığı zaman daha da gelişir (Dasgupta, 2011: 103-107).

şekil 2. Güven Döngüsü

Kaynak : (Keleş, 2012: 33).

Yüksek güvene sahip toplum demek; bireylerin mülkiyet haklarının çiğnenmemesi, işlem maliyetlerinin daha az olması demektir. Politik yollarla güven hükümetin performansını, ekonomik politikaların kalitesini, katılım derecesini yükseltir (Gerni, 2013: 82,83).

Doğuştan belli ağlar içerisinde doğan insan tarih boyunca bulunduğu zamanın koşullarına ve ruhuna uygun bir biçimde diğer insanlarla iletişim kurmuş ve bu iletişimi geliştirmiştir. Toplumda olan üyelere pozitif değer oluşturan kişilerarası ağlarla ilgilenmek sosyal sermayenin üzerine düşmektedir (Dasgupta, 2005: 12,13).

İnsanlar arası iletişim oldukça büyük önem taşımaktadır. Bu iletişimin aynı zamanda faydalı olması şarttır; yani insanların hedeflerinin devamlılığı ve sosyal dokuyu bir arada tutmak için geniş ilişkiler ve normlar kümesinin bir parçası olarak anlatılmaktadır. İnsanların yalnız bizi tanınması yeterli değildir, yardıma ihtiyacımız olduğu zaman o zorunluluğu hissedip devreye girmeleri gerekmektedir (Field, 2008: 3-4). Ağlar bir çekirdek aileden tutmuş sıkı dokulu bir birime ya da Uluslararası Af Örgütü'ne kadar geniş bir kapsamı içerebilir (Dasgupta, 2011: 102).

İşbirliği ve iletişimi kolaylaştırmak için kişilerin toplumsal faaliyetlere dair zorlukları çözmelerine yardımcı olan “sosyal ağlar”a göre ilişkiler veya bağlar temel veri olarak kullanılmaktadır. Ağlar sosyal ve bireysel faaliyet noktasında kendini belli etmektedir (Şavkar, 2011: 17-18; Seibert vd, 2001: 220).

Fukuyama'ya göre, *“Ağlar sıradan piyasa işlemleri için gerekli olanların ötesine geçen, gayri resmi normları ve değerleri paylaşan bireysel aktörlerden oluşan bir gruptur”* (Tüysüz, 2011: 22).

Sosyal sermaye ağı sürekli katılım sağlayarak karşılıklı fayda birikimi sağlamalı ve ekonomik ödül kazanmalıdır. Sosyal bağlantılar iletişimi ile kapitalist toplumlarda ısrarla aranan kaynaklar sosyal sermaye olarak anlatılmaktadır (Seçer, 2009: 105). Sosyal ağlar aktörler arasındaki güven ve saygıyı oluşturmali, böyle devam ederek sosyal sermayenin ortaya çıkması için önem arz etmelidir (Kangal, 2013: 50).

Normlar sosyal sermayenin oluşmasında, işletilmesinde ve toplumsal etkilerinin meydana gelmesinde oldukça önemli role sahip olmaktadır. Becker'e göre sınırlı bilgi

ve deneyime sahip olan “normlar” bir grubun ortak değeri olup bireysel tercihleri içselleştirilerek bireylerin davranışlarını etkiler (Fine, 2011: 90-91).

Toplum içerisinde kendi kültürü ile oluşarak sosyal yapıdaki düzeni oluşturan, insanlara doğru yolu ve yalınışı gösteren, iyi ve kötü kurallar “normlar” olarak anlatılmaktadır (Kangal, 2013: 47). İnatçı bir yapıya sahip olan normlar işlevsiz oldukları halde ortadan çekilmezler (Fukuyama, 2008: 82). Sosyal normlar sosyal sermayenin temel kaynağının oluşturulmasında önemli bir faktördür. Putnam ve Coleman çalışmalarında sosyal sermayenin oluşmasında sosyal normların vazgeçilmez olduğunu söylemişlerdir. İnfomel bir sosyal kontrol biçimi sağlayarak kurumsallaşmış yasal cezalara ihtiyacın azalmasına neden olmaktadır. Hem Putnam hem de Coleman göre ileri komşuluk ilişkileri olan bölgelerde yüksek sosyal sermayenin oluşumu mevcuttur ve burada suç oranı oldukça düşük olduğu için resmi politikalara az ihtiyac olduğu belirtilmiştir (Kapu, 2008: 72).

Yaygın olarak paylaşılan kültürel inançlar ve bunların bir bütün olarak sosyal yapının üzerindeki işlemleri, sosyal normlar ve değerler olarak tanımlanmaktadır (Harriss and Rebzio, 1997: 933).

1.4.Sosyal Sermaye ve Devlet

Sosyal sermaye tek bir kurum tarafından oluşturulabilen bir olgu olarak tanımlanamaz. Toplum, piyasa ve devlet arasındaki ilişkiler sosyal sermayenin yönünü belirlemektedir. Bu nedenle devlet sahip olduğu kurumsal ve siyasal kültürle sosyal sermayenin oluşmasında etkili olmaktadır. Yani, sosyal sermaye devlet ve bireyler arasındaki karşılıklı etkileşim sonrası şekillenmektedir.

Devlet ve bireyler arasındaki ilişki sosyal bilimler literatüründe birçok araştırmacı tarafından farklı şekillerde açıklanmıştır. Mesela Aristo’ya göre yönetenler işlerinde bağımsız değillerdir, yönetilenler tarafından sunulan hamur ile sınırlı kalmaktadırlar. Bunu bir benzetmeyle açıklayan Aristo şöyle ifade eder: kavalı üreten yönetilenler olup, yönetenler ise bu kavalı kullanarak kaval çalışanlardır. Kavalcının onu güzel çalıp çalmaması ise elinde olan kavalın özellikleri ile sınırlıdır. Bu bakış açısından yola

çıkarak, “toplumun yöneticilerinin kendilerine sunulan malzemeyi iyi veya kötü kullanmaları bu malzemenin sınırı çerçevesinde belirlenmektedir” söylemek mümkündür (Esmer, 1999: 28). İnsanlar ve devlet arasındaki etkileşim sosyal sermayenin nereye doğru evrileceğini belirtmektedir. Herhangi bir toplumda kamusal malların gördüğü işlevleri görebilmekte olan sosyal sermaye aynı zamanda piyasa ve devlet başarısızlıklarının çözümünde de tamamlayıcı bir rol üstlenebilmektedir.

Fukuyama çalışmalarında sosyal sermayenin geliştirilmesinde devletin önemli olduğunu belirtmektedir. Devlet eğitim yoluyla sosyal sermayenin yaratılmasında sorumlu olmaktadır. Eğitim ve öğretim kurumları yalnız beşeri ve sosyal sermayeni geliştirmemekte aynı zamanda topluma sosyal normları ve etik kuralları da enjekte etmektedir. Mafya türü yasal olmayan yapılanmaların ortaya çıkmaması için devletin bir sıra önlemler alması gerekmektedir. Bunlardan bazıları aşağıda sıralanmıştır:

- Rüşvet ve usulsüzlüklere karşı bürokratlar yetiştirmek ve eğitmek;
- Toplumda adalet ve hukukun üstünlüğünü korumak;
- Etkili bir kamu hizmeti vermek için mülkiyet hakkı ve toplum güvenliğini sağlamak (Tüysüz, 2011: 28).

“Sağlıklı bir kapitalist ekonomi, toplumun temelinde iş dünyasına, kurumsal şirketlere, ağ yapılarına ve bunun gibi kendi kendine organize olabilen örgütlere izin veren sosyal sermayenin yeterli ölçüde olduğu bir yapıdır” (Francis Fukuyama, 1997).

Pennigton’a göre sosyal sermayenin heterojen ve kendiliğinden doğan düzeni siyaset yapıcılarının böyle bir düzen içerisindeki karmaşıklıklara sahip olmasını mümkün kılmaktadır. Siyaset yapıcıları müdahale konusunda dikkatli davranmadıkları takdirde toplumda güven erozyonunu oluşturmaktadır. Güvene dayalı kolektif davranışların azalması ve ekonomik işlem maliyetlerinin artması sosyal sermayenin nasıl kullanılacağını önemli hale getirmektedir (Pennigton, 2014: 194).

Toplumun genel refahını sosyal sermayeyi destekleyen politikalar etkilemektedir. Coleman devlet müdahalesinin işleri iyileştirmekten ziyade kötüleştireceğinden şüphelenmektedir. Bireyler tarafından özgürce gerçekleştirilerek faaliyet ve ilişkilerden oluşan sosyal sermayenin yerine hükümetin araya girip onların yerini alması zararlı

sonuçlanmaktadır (Field, 2008: 176). Fakat bir orta yolun bulunması söz konusudur. Şöyle ki, sosyal sermayenin etkin sonuçlar üretmemesi de göz önünde bulundurularak rasyonel görünmek için devletin tamamlayıcı bir rol üstlenmesi gerekmektedir. Çünkü sivil bir toplumun kaynaşmasını güçlendirmek için istikrarlı ve etkin bir kurumsal çevrenin kurulması gerekmektedir (Wallis, vd. 2003: 6).

Sosyal sermayenin oluşması için önemli unsurlardan biri de devlet müdahalesinin sınırlarının belirlenmesidir. Devlet müdahalelerine karşı duyarlı olan sosyal sermayenin oluşturulması kadar yönetimi de önemlidir.

“Sosyal sermaye bir mandal gibi bir yöne diğer yöne olduğundan daha kolay döner, onu yeniden inşa etmeye çalışan hükümetlerin çabalarından çok hükümetlerin faaliyetleriyle zarar görür” (Fukuyama, 1995).

Toplumda “karşılıklılık normlarının ve sivil müdahale ağlarının” var olması demokrasinin çalışması ve sosyal sermayenin artmasını sağlamaktadır (Akdoğan, 2006: 179). Sosyal sermayenin oluşturulmasında devletin demokratik mekanizmalarının güçlendirilmesi, inavosyana dayalı kamu yönetimi anlayışı, gelir dağılımındaki bozuklukların azaltılması, karşılıklı güvene dayanan işbirlikçi davranışların güçlendirilmesi, toplumdaki bilgi ve birikimi ortaya çıkaran projelerin sağlanması ve sağlıklı işleyen bir adalet sistemi yaratılması gerekmektedir. Sonuç olarak bazen devlet müdahalesi sosyal sermayenin oluşumuna zarar verebilirken bazen de bireyler kendi yükünü taşıya bilmedikleri zaman yardımcı olmaktadır.

1.5.Ekonomik Kalkınmanın Kavramsal Önemi ve Tarihsel Süreci

Ekonomik Kalkınma olgusu salt kişi başına düşen milli gelir, işgücünden azami bir biçimde yararlanması, sermaye birikimi, ülkenin siyasi, sosyal ve ekonomik refahının geliştiği süreç olup nüfusun yaşam biçimi, gayri safi yurt içi hasılası, ekonomik rekabet yeteneği ve ekonomik özgürlüğün olumlu yönde değişmesidir. Yaşam seviyesini yükselterek sağlıklı bir sosyal yapıya sahiplenmek kalkınmanın en başlıca hedefidir. Sosyal bir değişim süreci olan ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesi için sosyolojik dinamiklerin entegre edilebilmesi önem arz etmektedir. İnsan sermayesi

ve yarattığı yenilikler ekonomik gelişmenin temel dinamiğini oluşturmaktadır. Eğitim, bilim, sağlık, yaşam kalitesinin ve çalışma koşullarının artırılmasına yapılan harcamalar insan sermayesi olarak vurgulanmaktadır (O'Sullivan, A. ve Sheffrin, 2003: 112; Şavkar, 2011:3).

Toplumsal, sosyolojik ve psikolojik etkenleri içinde bulunduran niteliksel bir kavram olan ekonomik kalkınma daha geniş bir kavram olarak değerlendirilmektedir (Dunn & Streeter, 1971: 52). Ekonomik kalkınma kavramının geçmişi Sanayi Devrimi'ne kadar uzansa da II. Dünya Savaşı'ndan sonra kullanılmıştır (Özcan, 2011: 57). Adam Smith'in "Ulusların Zenginliği" kitabı iktisadi gelişme için el kitabı olarak görülmektedir (Arslan, 2008: 48; Taban ve Kar, 2014: 5).

Sanayi toplumunun oluşturmuş olduğu üretim sürecine istinaden, dünya ekonomisinin sürekli gelişmesi, ülkelerin bağımsızlıklarını kazanmaları ile kalkınma zihniyetinin oluşması ve ülkeler arası gelir farklılıklarının belirgin hale gelmesi kalkınma konusunun önemini ortaya çıkarmaktadır. Bu sorunları çözebilmek için teori ve çözüm modellerinin bir arada toplanması ile Kalkınma İktisadı olarak kullanılmıştır (Özpolat, 2009: 5; Çekiç, 2009: 11).

Ekonomik Kalkınmanın savaştan sonra ortaya çıkmasının sebepleri aşağıdaki gibi açıklanmaktadır: (İsmayılov, 2007: 45)

- ABD'nin savaştan sonra ekonomik güç olma yapısında etkililiğini yeniden şekillendirmeye gayret etmesi;
- Sömürge olan ülkelerin bağımsızlıklarına kavuşması;
- Gelişmekte olan ülkelerin kapitalist ilişkilerin gelişmesi için istekleri;
- Soğuk savaş zamanı ortaya çıkan gerilim sürecinde gelişmekte olan ve savaşın taraftarı olan ülkelerin uluslararası ilişkilerde dış politikalarını belirleme süreci.

Adam Smith'in "Ulusların Zenginliği" eserindeki kalkınma ifadesi İngiltere'nin iyileşmesi ve zenginleşmesi biçiminde anlatılmıştır. Piterse kalkınma olgusunu farklı zaman dilimlerinde çeşitli anlamlarda kullanmıştır. Zaman dilimleri 3.Tabloda görülmektedir (Yavilioğlu, 2002: 60).

Tablo 3. Kalkınmanın Farklı Zaman Dilimlerinde Anlamları

Dönem	Perspektif	Kalkınma Alanı
1800’ler	Klasik Politik Ekonomi	İlerleme, yakalama
1850-1870 Sonrası	Sömürge Ekonomisi	Sanayileşme, kaynak yönetimi, Mutemetlik
1940-1950 Sonrası	Kalkınma Ekonomisi Modernleşme Teorisi	Ekonomik büyüme, sanayileşme modernleşme, siyasi ve sosyal modernleşme
1960 Sonrası	Bağımlılık Teorisi	Sermaye birikimi, ulusal, Tekmerkezli
1970 Sonrası	Alternatif Kalkınma	İnsani ilerleme
1980 Sonrası	İnsani Kalkınma-Neoliberalizm	Kapasite, insanların tercihlerinin genişlenmesi, ekonomik büyüme, yapısal reform, deregülasyon, liberalizasyon, özelleştirme
1990 Sonrası	Post-Kalkınma	Otoriter devlet
2000’ler	Milenyum Kalkınma Hedefleri	Yapısal reformlar

Kaynak: (Piterse, 2010: 7)

Kalkınma iktisadı 1950’li yıllardan 1970’lerin ortalarına kadar dünyanın yaşadığı genişleyici dalganın etkisi ile “altın çağını” yaşamıştır. Bu zaman kesitinde sermaye birikimi ekonomik kalkınmanın kaynağı olarak belirtilmiştir. İşsizliğin ortadan kalkması için hızlı sanayileşmenin gerçekleşmesinin, bunun ise hızlı sermaye birikimi vasıtasıyla hedeflenmesi öngörülmüştür. Yetersizlik durumunda açıkların dış yardımlarla kapatılacağı beyan edilmiştir. Hem piyasa (özel) hem de devlet (kamu sektörü) gerektiği zamanda birlikte mücadele etmişlerdir (Gönel, 2010: 5; Doğaner, 2013: 8-9).

Tarihsel serüven içerisinde insanoğlunun nasıl değiştiğini ve bunun için neler yapabileceğini göstermekte olan ekonomik kalkınmayı açıklayabilmek için ilkin olarak büyüme ve kişi başına gelirin incelenmesi önem arz etmektedir. Sadece iktisadi şartların değil aynı zamanda bu koşulları büyük ölçüde belirleyen insanoğluna ait sorunların, açlığın, acıların, hastalıkların, eğitimin, özgürlüğün, yokluğun ve kültürel sorunların altı çizilmektedir (Erbay ve Özden, 2013: 4; Kutlar ve Doğanoglu, 2007: 5).

Kurumsal temeli olan önermeler ile zengin olan kalkınma literatüründe R.Lucas'ın yaklaşımına göre ekonomik kalkınma, ülkelerin belirli bir süreçte kişi başına düşen gelir düzeylerinin ve gelir artış hızlarının yükselmesidir. Burada gelir artışının dikkate alınması, dar kapsamlı bir tanımlamada toplumun diğer özelliklerini de göz önünde bulunmasını vurgulamaktadır (Lucas, 1988: 3; Chang, 2009: 25).

Yapı değişikliğine sahiplenilen ekonomik kalkınma her zaman dinamik bir hareket halinde olup daha iyi bir duruma doğru değişmek için yaşam düzeyini yükseltmek ve ekonomik sistemin başarısını kazanmaktan oluşmaktadır (Sabır, 2010: 11; Özgüven, 1988: 99-101).

İnsanların yaşam kalitesinin artırılması süreci olarak belirlenen ekonomik kalkınma, kaynak dağılımının daha adil bir hale getirilmesi, daha çok kişinin pay almasını sağlayarak refah seviyesinin artırılması serüvenidir (Todaro ve Smith, 2012: 5; Kaynak, 2011: 79-80).

1.6.Ekonomik Kalkınmanın Çeşitleri ve Göstergeleri

Ekonomik Kalkınma'nın çeşitlerinden bahsederken aşağıdaki gibi sınıflandırma yapabiliriz:

- Sürdürülebilir Kalkınma
- Kırsal Kalkınma
- Bölgesel Kalkınma
- Sosyal Kalkınma

Sürdürülebilir Kalkınma ekonomik büyüme ve çevre arasındaki ilişkiyi gösteren çevrecileri, jeologları, coğrafyacıları, ekolojistleri ve fizikçileri ilgilendirmekte olan bir olgu olarak tanımlanmaktadır. Kavram olarak iktisat bilimini, teknolojiyi, üretimi, sosyal planlamayı, ulusal politikaların tasarlanmasını, çevreyi, enerji kaynaklarını ve mimarlık gibi farklı alanları kapsayan bir konudur. 1987 yılında bu olgu ilk defa Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun "Bizim Ortak Geleceğimiz" raporunda kullanılmıştır. Burada sürdürülebilir kalkınma gelecek nesillerin ihtiyaçlarını tehlikeye atmadan günümüzün ihtiyaçlarının karşılanması olarak tanımlanmaktadır (Çelebi, 2011:

11; Kutlar ve Doğanoğlu, 2007: 41). Rapordaki kalkınmada doğal kaynak ve çevrenin korunması, gelişmekte olan ÷lke insanının temel ihtiyaçlarının karşılanması olarak dikkate alınmaktadır (Baki, 2008: 4).

S÷rd÷rebilir Kalkınma'nın sağlanması için D÷nya Çevre ve Kalkınma Komisyonu Raporu'nda birkaç şartların gerçekleştirilmesi aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

- N÷fus artışını durdurmak
- Çevreye ve doğal kaynaklara zarar vermeden teknolojiyi geliştirmek
- Yenilenebilir enerji kaynaklarını kullanmak

Başka bir ifadeyle s÷rd÷rebilir kalkınma doğal kaynakları etkin ve verimli kullanan, çevresel kaliteyi önemseyen, ekolojik gelişme ile ekolojik dengeyi birlikte ele alan bir kavramdır (Sarıhan, 2011: 4).

Temel olarak 3 boyuttan oluşan s÷rd÷rebilir kalkınma mevcut büyümenin s÷rd÷rebilirliği, bug÷nün ihtiyaçlarını giderecek yoksulluğın azaltılması ve gelecek nesillerin yaşam ve refahının temin edilmesi olarak sıralanmaktadır (Başkaya, 2009: 207).

1992 yılında Rio de Janeiro'da “Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı”nda s÷rd÷rebilir kalkınma ile ilgili uluslararası alanda ilk bütünsel yaklaşımlar gündeme gelmiştir. 21.yüzyıl gündemi konuşulmuş, çevre ile ilgili kalkınma stratejilerinin hepsi incelenmiştir (Boyacıoğlu, 2007: 92). Ekonomi ve ekoloji bağlantısını kuran bu olgu çok boyutlu olarak toplumlara fayda sağlamaktadır (Han ve Kaya, 2012: 255).

Kırsal Kalkınma ise servet ve gelirlerin adil dağıtılmasını tasarlayan; kırsal yerlerin modernleşmesini sağlayan; toplumsal, ekonomik ve kültürel aşamaları barındıran bir süreçtir. Fiziksel, teknolojik, kurumsal, ekonomik ve sosyal kültürel etkileşim arasındaki halka olarak adlandırılmakta olan doğal bir kavrama Kırsal Kalkınma diye hitap edilmektedir (Çelebi, 2011: 17). Bu kavramın açıklamasında tüm kırsal alanın gelişmesinin sağlanması için kırsal alandaki kişilerin yaşam düzeylerinin yükseltilmesi ifade edilmektedir. Tarım ve onunla ilgili olan faaliyetleri, köy end÷strisi,

ev içi üretim ve yetenekleri, toplumsal hizmetleri kırsal alandaki insan kaynakları içinde barındıran proje ve uygulamaların tamamı kırsal kalkınma şeklinde açıklanmaktadır (Işık ve Baysal, 2011: 168).

1940'lı yıllarda kalkınma iktisadına paralel olarak önem arz etmeye başlayan Bölgesel kalkınma olgusunun tarihsel kökenleri uzun bir geçmişe dayanmaktadır. Katılımcılık ve sürdürülebilirliğin bulunduğu sosyal ve ekonomik potansiyelin aktifliği ile bölge refahının yükseltilmesi, bölgesel-yerel aktörlerin katılımıyla sınırları çizilmiş ekonomik alanın sanayileşmesi, sosyal yapının iyileştirilmesi bölgesel kalkınma ile tanımlanmaktadır (Apalı, 2009: 6; Bildirir, 2005: 7).

Ulusal kalkınma ile bölgesel kalkınma arasında oldukça güçlü bir ilişki vardır. Çünkü bazı tanımlamalara göre bölgesel kalkınma aynı zamanda ulusal sürdürülebilir kalkınma strateji tutarlığı noktasında genellikle rekabet dengelerini bozmayan, etkinlik ve müreffeh bir yapının oluşumu için gerçekleştirilen girişimler toplamıdır (Kaya, 2009: 25; Ildırar, 2004: 16).

Bölgesel Kalkınma Devlet Planlama Teşkilatı'na göre bölge vizyonunu dikkate alan, sürdürülebilirlik ve katılımcılığı temel unsur kabul eden, insan kaynaklarını geliştiren, iktisadi ve kültürel kaynakların hareketi ile bölgelerin hayat kalitesini artıran çalışmaların toplamıdır. Dengeli bir milli kalkınma gerçekleştirmek için bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarının giderilmesi mutlaklıdır (Sarıhan, 2011: 21). Fakirlik çemberinin kırılması, girişimciliğin desteklenmesi, bölgenin iç potansiyelinin hayata geçirilmesi, bölgenin gelir ve istihdam seviyesinin ilerletilmesi ve hayat standartlarının yükseltilmesi Bölgesel Kalkınma kavramı şeklinde tanımlanmaktadır (Turgut ve Aydemir, 2011: 2; Uzun, 2005: 20).

Sosyal Kalkınma ve Ekonomik Kalkınma olguları birbirini tamamlayan kavramlardır. Toplumların ekonomik, sosyal ve siyasi yönlerden gelişen düşünceler toplamı sosyal kalkınmanın temeline bağlı olarak görülmektedir. Kavramın kökeni Avrupa'daki Aydınlanma Hareketi'ne dayanmaktadır. Evrim teorisinden etkilenen filozof Auguste Comte ve Herbert Spencer 19.yüzyılın ortalarında ilk kez toplumsal ilerleme kavramını dile getirmişlerdir. Bu kavramı ölçebilmek için zamanla farklı

yorumlar ve eleştiriler yapılmış, endeksler geliştirilmiştir. “İnsani Kalkınma Endeksi” (Human Development Index) HDI bu endekslerden en çok bilinendir. Bu endekste okuryazarlık oranı, bebek ölümü oranı, ortalama yaşam beklentisi, yetişkin nüfusun eğitim süresi, okullaşma oranı, kişi başına düşen milli gelir gibi veriler incelenmektedir (Sökmen, 2014: 2; Karakayalı ve Dilber, 2010: 10).

İnsanlara zorunlu ihtiyaçları için imkânların sunulması, kaynak dağılımındaki farklılıkların minimize edilmesi, sosyal ve beşeri ilişkiler ile dayanışmanın artırılması, sağlık, eğitim, ulaşım ve kültür hizmetlerinin sunulması gibi özellikler sosyal kalkınma olarak sıralanmaktadır.

1.7.Ekonomik Kalkınmada Sosyal Sermayenin Önemi

Bilgi ve becerinin kazanılması ile bireylerin ve ulusların verimliliği noktasında 20.yüzyıl boyunca sosyal sermaye önemli bir etken olmuştur. Klasik iktisatçılara göre iktisadi gelişmeyi sağlayan emek, sermaye ve toprak gibi üç esas faktör ön plana çıkmaktadır. İnsan sermayesi fikrini ise Neoklasik iktisatçılar öne sürerek bunun eğitilmiş, bilgili ve bilgisini uygulamak suretiyle mevcut üretim faktörlerinden daha etkili sonuçlar elde etmekte olduğu fikrini ortaya çıkarmışlardır. 1960’lardan sonra yapılan çalışmalarda sosyal sermaye kavramı gündeme gelmeye başlamıştır (Kapu vd. 2012: 16).

1993 yılından kalkınma literatüründe sosyal sermaye olgusu esas kavramlardan biri olmuştur. Hızlı bir şekilde kalkınma literatürüne girmiş sosyal sermaye nitel faktörlerdeki değişimleri içinde barındırdığı için kavram olarak önem arz etmektedir (Harriss and Renzio, 1997: 920; Özcan, 2011: 59).

İktisadi kalkınma ile doğru orantılı bir ilişkide olan sosyal sermaye, bilinçli harcamanın yapılmasında ve işlem maliyetlerinin minimize edilmesinde güven faktörü ile etki sağlamaktadır. Ülkelerin kalkınma aşamasında sosyal sermayenin önemli olduğunun belirtilmesi kalkınma için doğal, fiziki ve beşeri sermayenin yeterli olmadığını göstermektedir (Şavkar, 2011: 59; Keskin, 2008: 28).

Kollektif eylemleri güçlendirmek, beraber faaliyet gösterme isteği ve gönüllüğü artırmak gibi seçeneklere kaynak sağlayan sosyal sermaye ekonomik olarak önemli

çıktıları meydana getirmektedir. Bilginin kazanılması ve yayılması noktasında ortaya çıkabilecek riskleri ve maliyetleri minimize etmek için sosyal sermaye beşeri ve entelektüel sermayenin yayılmasında katalizör işlevi görmektedir. Aynı zamanda sinerji ve iş birliğinin de temelini oluşturmaktadır (Topuz ve Yıldız, 2011:213).

Sosyal sermayenin kalkınmanın aracı haline gelmesi ile yükseldiği toplumlarda asimetrik bilginin azalması söz konusudur. Güven düzeyi yüksek olduğu için ekonomini durgunlaştıran hırsızlık ve sahtekârlık gibi sorunlar azalmaktadır. Bununla beraber, toplumlarda beşeri sermaye birikimi yükselmekte, bireyler daha fazla hayır işlerde bulunmakta ve siyasal hayata katılım oranı yükselmektedir. Bilgi akışı kolaylaşarak toplumsal organizasyonlara katılım oranı artmaktadır. İşlem maliyetleri düşmekte ve yoksulluk oranları azalmaktadır (Çalışkan ve Meçik, 2011: 13).

Sosyal ilişki unsurlarıyla güven ilişkisinin sonucu bir sıra ekonomik performanslarla açıklanabilmektedir. Aile, birlik, arkadaşlık bağları ekseninde sosyal ilişki unsurları; sosyal ağlar, firma, birleşmeler ve piyasa gibi ekonomik koordinasyonlar güven bağıyla ilişkili olarak ekonomik sonuçlar üretmektedir. Bunlar verimlilik, işlem maliyetleri, yenilikler ve esneklikler olarak açıklanmaktadır. Bu performanslar aşağıdaki şekilde yer almaktadır (Şekil 3).

Şekil 3. Sosyal Sermaye-Ekonomik Etki Çıktıları

Kaynak: (Boschma, 2005: 13).

İktisat teorisinde beklentiler teorisinin önemli olmasının nedeni olarak ekonomik istikrarın oluşturulmasında güven kavramı etki sağlamaktadır. Ekonomik hayatta güven ikliminin zarara uğraması azgelişmişliğin sebeplerinden biri olarak yansımaktadır (Çalışkan ve Meçik, 2011: 12). Bilgi eksikliğine dayalı piyasa başarısızlığını minimize etmek için sosyal sermaye piyasa ve teknolojiler hakkında bilgi edinmektedir. Davranışlar hakkında ise bilgiyi toplayarak fırsatçılığın önünün alınması ile itibarın oluşmasını sağlamaktadır. Normlar ve kurallara dayanarak bedavacılık sorununu azaltmaktadır (Erselcan, 2009: 74).

İktisadi aktörlerin davranışlarını sınırlayan, yönlendiren ve motive eden bir fonksiyona sahip olan sosyal sermaye iktisadi verimliliği doğrudan ve dolaylı yollardan etkileyebilmektedir. Maliyetleri yükselten dışsallıkların önlenmesi ve işlem maliyetlerinin minimize edilmesi doğrudan olan etkiler vasıtasıyla gerçekleşmektedir. Mevcut üretim faktörlerinin daha etkili kullanılması fırsatı ise dolaylı etkileri ortaya çıkarmaktadır (Ata ve Koç, 2012: 214).

Putnam'ın yaklaşımına göre sosyal sermayenin toplumsal kalkınma mekanizması haline gelmesi bireyden gruba yönelen bir kuram olarak nitelendirilmiştir. Sosyal sermaye birikiminin kurumsal esasını sivil toplumla birleşen ve güvene dayalı olan sivil toplum kuruluşları ile açıklamıştır. Güven ve sosyal ağlar yaygınlaşarak ülkelerin müreffeh yapıya kavuşmaları sağlanmaktadır. Böylece sosyal servet ile sivil toplum arasında doğrudan bağ kuran sosyal sermayenin bir kalkınma aracına dönüşmesi vurgulanmaktadır (Ongan, 2013: 219).

Kısacası birçok incelenmiş çalışmalara istinaden, bazı belirsizliklere rağmen sosyal sermaye ekonomik kalkınma ve büyümeye pozitif bir etki sağlamaktadır. Suç oranlarını minimize etmek, eğitimin başarılı olmasını yükseltmek, eşit kaynak dağılımı sağlamak, yolsuzlukları azaltmak, ekonomik büyümeyi hızlandırmak gibi konularda kalkınma serüvenine artı değerler sağlayan sosyal sermaye aynı zamanda gelişmekte olan ülkelere sivil toplumlar ile işbirliği yaratmak ve harmoni sağlamaktadır (Exadaktylos and Neyse, 2014: 426; Akçay, 2015: 217).

2. LİTERATÜR İNCELEMESİ

Tezin bu bölümünde, ilk olarak literatür taraması ve daha sonra kullanılan ekonometrik yöntem tanıtılmaktadır. Yapılan çalışmalarda sosyal sermayede kullanılan göstergelerin farklılık gösterdiği gözlemlenmektedir. Çalışmaların çok büyük bir kısmı EKK yöntemi ile analiz edilmiştir. Analiz sonucunda varılan bulgularda genel bir değerlendirilme görülmektedir. Elde edilen bulgularda sosyal sermayenin pozitif olarak etki ettiği sonucu gösterilmiştir. Literatür kronolojik olarak incelenmiştir.

Helliwell ve Putnam (1995) İtalya’da ekonomik büyüme ile sosyal sermaye arasındaki ilişkiyi ampirik olarak analiz ederek kaleme almıştır. 1950-1990 tarihleri arasında İtalya’nın Kuzey ve Güney bölgeleri üzerine EKK yöntemi ile analizini gerçekleştirmiştir. Yazarlar tarafından sosyal sermaye göstergeleri, reel kişi başı çıktı miktarı, gazete okuma oranı, kamusal katılım indeksi, referanduma katılım oranı, sportif ve kültürel organizasyonların yaygınlığı gibi değişkenler kullanılmıştır. Ampirik olarak analiz edilen çalışmanın sonucunda kamusal katılımın ekonomik büyümeye pozitif (anlamalı) etkisi gözlemlenmiştir.

La Porta vd. (1996) 40 ülke için 1980 ve 1990 dönemini kapsayan çalışmasında, büyük firmaların verimlilikleri üzerinde güvenin etkisini EKK yöntemi ile analiz etmiştir. Sonuç olarak güvenin büyük organizasyonlardaki harmoniyi kolaylaştırma etkisi olduğu gözlemlenmiştir.

Knack ve Keefer (1997) çalışması, sosyal sermaye ve ekonomik büyüme literatüründe öncü çalışmalardan biridir. 29 ülke için 1980-1992 dönemini kapsayan çalışmada iktisadi verimlilik ile güven ve sivil iş birliği arasındaki etkileşim incelenmiştir. Sosyal sermayeyi temsil eden göstergeler: sosyal güven, normlar, yurttaşlık Dünya Değerler Anketi’nden (World Value Survey) elde edilerek ekonomik performans ile ilişkisi EKK yöntemi ile analiz edilmiştir. Bu çalışmanın bulgularında, sosyal sermayenin ekonomik büyüme üzerinde anlamalı ve güçlü bir ilişkisi olduğu ortaya çıkmıştır.

Bir başka çalışmada, Hjerppe (1998) sosyal sermaye ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemek için 27 ülke için kesit veri analizini kullanmıştır. Bunun

için, sosyal sermayeyi ölçebilen güven ve sivil örgütlere katılım verilerini çalışmaya dâhil etmiştir. Sonuç olarak güven ile GSYİH arasında pozitif bir ilişki gözlemlenirken, sivil örgütlere katılım ile büyüme arasında anlamlı bir ilişki görülmemiştir.

Bir başka çalışmada, Schneider vd. (2000) 1980-1996 dönemini kapsayan 58 bölgenin ortalama yıllık büyüme oranları üzerinde farklı değişkenlerin etkisi araştırmıştır. Bunun için modelde kişi başı GSYİH, kişi başı gelirin doğal logaritması, kamu harcamaları, ekonomik refaha ve materyalist değerlere ilişkin göstergeler, ticari açıklık oranı gibi değişkenlerin yanı sıra tartışma kullanılmıştır. Sonuç olarak, güven ile negatif bir ilişkide olan tartışma büyüme ile pozitif bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir.

Zak ve Knack (2001)'a ait çalışmada, Knack ve Keefer (1997)'in çalışmasına 12 yeni ülke eklenerek 37 ülkeyi içerecek şekilde yeni bir analiz yapılmıştır. Yatay kesit analiz uygulanarak yapılan çalışmada sosyal ve kurumsal faktörlerin ekonomik performansı etkilediği gözlemlenmiştir. Çalışmadan elde edilen bulgular, güven düzeyi yüksek olan toplumlarda yüksek yatırım ve ekonomik büyüme olduğu belirtilmiştir.

Raiser, Haerpfer, Nowatny ve Wallace (2001) yapmış oldukları çalışmada, SSCB ile Merkezi ve Doğu Avrupa'nın geçiş ekonomilerinde sosyal sermayenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi araştırılmıştır. 1990-1995 yılları arasında kapsayan zamanı analizde güven ve sivil katılım verileri kullanılmıştır. Geçiş ekonomilerinden elde edilen bulgulara göre güven ile büyüme arasında pozitif bir ilişki bulunmamıştır. Bunlara ek olarak, sivil organizasyonlara katılım ile büyüme oranları arasında pozitif bir etki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Karagül ve Akçay (2002)'a ait çalışmada, 36 ülke içeren 1960-1995 ve 1980-1995 olmak üzere iki farklı döneme ait ekonomik büyüme ve sosyal sermaye ilişkisi EKK yöntemi ile analiz edilmiştir. Yapılan regresyon analiz sonucunda 1960-1995 tarihleri arası dönemde ekonomik büyüme ile sosyal sermaye arasında anlamlı bir ilişki olmasa da 1980-1995 arası dönemde anlamlı bir ilişki gözlemlenmiştir.

Beugelsdijk ve Smulders (2003) yaptıkları çalışmada, 1950-1998 yıllarını kapsayan 54 Avrupa Bölgesi için aile ve arkadaşları içeren topluluk içi ağların cemiyet üyelikleri ile temsil edilen topluluk dışı ağların ekonomik büyüme üzerindeki etkiler 2

aşamalı EKK yöntemi ile tahmin edilmiştir. Modelde materyalist tutumlarda bölgesel farklılıklar nedeniyle açık ağırlara katılım aile hayatında azalarak Avrupa’da bölgesel büyüme çıktıları düşürmüştür. Sonuç olarak topluluk içi ağırlar ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişkinin olmadığı, ancak topluluk dışı ağırların büyüme üzerinde pozitif bir etkisinin olduğu ortaya konulmuştur.

Peri (2004) çalışmasında, 1951-1991 dönemini kapsayan İtalya’da sosyokültürel verilerin ekonomik performans üzerindeki etkisi incelemiştir. EKK yöntemi kullanılan çalışmada kamusal katılım gibi sosyal içerikli değişkenlerin ekonomik verimliliği arttırdığına dair düşük seviyede olduğu sonuca ulaşılmıştır.

Sabatini (2005) tarafından yapılan çalışmada, İtalya’da sosyal sermaye türleri ile kalkınma arasındaki ilişki araştırılmıştır. Çalışma sonucunda bağlayıcı sosyal sermaye ile kalkınma arasında negatif, birleştirici ve köprü kuran sosyal sermaye arasında pozitif bir etkinin olduğu görülmüştür.

Kaldaru ve Parts (2005) yaptıkları çalışmada 34 ülkede makro düzeyde sosyal sermayenin sürdürülebilir ekonomik kalkınma üzerinde etkisini EKK yöntemi ile incelemiştir. Kullanılan değişkenler kişi başı GSYİH, sosyal sermaye, insan sermayesi ve gelir eşitsizliği ile kaynakların yeniden dağılımı, insani kalkınma indeksi ve net tasarruflar olarak modellenmiştir. Araştırmanın sonucunda, değişkenlerin insani kalkınma indeksi ile ölçülen ekonomik kalkınma üzerinde pozitif bir etkisi olduğu gözlemlenmiştir.

Bir başka çalışmada, Iyer vd. (2005) ABD’ye ait sekiz bölgede sosyal sermaye, ekonomik büyüme ve bölgesel kalkınma ilişkisi logit regresyonu ile analiz edilmiştir. Çalışmada kullanılan değişkenler ikamet yeri, yaş, gelir, ev sahipliği, eğitim, istihdam oranı, etnik farklılıklar, bölgesel heterojenlik ve kent-kır dengesizliği olarak incelenmiştir. Sonuç olarak etnik farklılıklar ve kentsel yaşamın sosyal sermaye üzerinde negatif bir etki oluşturduğu ortaya konulmuştur.

Perez vd. (2006) yaptıkları çalışmada 1970-2001 yıllarını kapsayan 23 OECD ülkesi için sosyal sermayenin ölçülmesi ve büyüme ilişkisini panel veri modeli uygulanmak suretiyle ampirik bir çalışma yapılmıştır. Modelde sosyal sermayedeki

yıpranma oranı, gelir artışı, iş birliği maliyeti ve güven ağlarının genişliği gibi değişkenler kullanılmıştır. Panel veri analizinin sonuçları sosyal sermaye ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişkinin olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Öksüzler (2006)'in yapmış olduğu çalışmada, Dünya Değerler Anketinin AB üyesi ülkeler ve Türkiye üzerine 1990-1999 arası dönemde sosyal sermaye, güven ve belirleyicileri üzerine panel veri analizi uygulanarak incelenmiştir. Bu yöntemde sosyal güven verileri ile kişi başı milli gelir arasında pozitif etkinin olduğu gözlemlenmiştir. Yazar aynı zamanda bu çalışma için diğer bir yöntem olan panel logit modelini de uygulamıştır. Gelir, yaş, eğitim ve şehir gibi göstergeleri kullandığı modelinde sonuç olarak sosyal sermayeyi belirleyen en önemli etkenin eğitim olduğu görülmüştür. AB ülkeleri için önemli bir gösterge olan gelirin Türkiye için önemli olmadığı sonucuna varılmıştır.

Bjornskov (2006) çalışmasında, sosyal sermayenin yaşam memnuniyeti ve yönetim üzerindeki etkileri bir grup ülke için analiz edilmiştir. Değişkenleri kişi başı gelir, ticari açıklık, gelir eşitsizliği, işsizlik oranı ve enflasyon oranı olan modelinde, yaşam memnuniyeti ve yönetim üzerinde pozitif etkinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Rupasingha vd. (2006) Amerika Birleşmiş Devletlerindeki sosyal sermayenin üretilmesi üzerine çalışma yapmışlardır. ABD'de sosyal sermaye seviyesi ile gelir eşitsizliği, eğitim, yaş, kadınların işgücüne katılımı, etnik homojenlik gibi değişkenler ilişkilendirilerek EKK yöntemi kullanılmıştır. Analizin sonucunda toplumun ekonomik büyümesine sosyal sermayenin katkıda bulunduğu görülmüştür.

Wolz vd. (2006) çoklu regresyon modeli üzerinden Çek Cumhuriyeti'ndeki çiftçi gelirleri ile sosyal sermaye arasındaki ilişki incelenmiştir. Ekonomik performans ve sosyal sermaye ilişkisinin ele alındığı modelin sonucunda tarımsal gelir düzeyinin sosyal sermayeyi belirleyen önemli bir faktör olduğu ortaya konulmuştur.

Callois ve Aubert (2007) yapmış oldukları çalışmada Fransa'nın dört bölgesi için 1990-1999 dönemini kapsayan sosyal sermaye ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Anket çalışması ile elde edilen veriler EKK yöntemi kullanılmak

suretiyle ampirik bir uygulama yapılmıştır. Sosyal sermayenin hem topluluk içi hem de topluluk dışı zamanı büyüme için önem arz ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Boulila vd. (2008) çalışmasında, azgelişmiş ve gelişmiş olan ülkeler için sosyal sermaye ve ekonomik büyüme ilişkisi ele alınmıştır. Sosyal sermayeyi ekonomik büyümeye bağlayan aktarım mekanizmalarını modellemek için 1980-2000 tarihleri arasındaki veriler kullanılarak EKK yöntemi ile analiz gerçekleştirilmiştir. Uygulama sonucunda, güven ile ekonomik büyüme arasında anlamlı bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir.

Keskin (2008)'e ait çalışmada Erzurum Ticaret ve Sanayi Odası üyeleri üzerinde sosyal sermaye ve bölgesel kalkınma ilişkisini analiz etmek için anket uygulanmıştır. Modelinde güven, resmi ve gayri resmi ağlara yönelik üyelik ile yardımlaşma ve ortak işbirliği değişkenleri kullanılmıştır. Çalışma bulguları Erzurum Ticaret ve Sanayi Odası üyelerinde sosyal sermaye seviyesinin orta seviyede olduğu görülmüştür. Sosyal sermaye ile eğitim seviyesi arasında pozitif bir korelasyon olduğu belirtilmiştir.

Dinda (2008) modelinde 63 ülkeyi kapsayan değişkenleri reel kişi başına GSYİH, güven göstergesi, insan sermayesi olmak üzere 1990-2000 arası veriler kullanarak yatay kesit analizi uygulamıştır. Çalışma sonucunda, sosyal güven ile eğitim arasında pozitif bir etkinin olduğu bulunmuştur. Ek olarak sosyal güven ile insan sermayesinin gelir düzeyi üzerinde pozitif bir etkinin oluşturduğunu göstermiştir.

Dzialek (2009) tarafından yapılan çalışmada, 2000-2006 arası kişi başı GSYİH artışı verileri ile 2000-2007 yılları arasındaki veriler kullanılarak Polonya'ya ait 66 bölge için sosyal sermaye ve ekonomik büyüme ilişkisi incelenmiştir. EKK yöntemi uygulanan modelde Polonya için ağlar ve güven, topluluk içi ve dışı türler ile toplumsal ağlar gibi değişkenler kullanılmıştır. Uygulama sonucunda, sosyal sermayenin bölgesel kalkınma üzerinde herhangi bir etkiye sahip olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Neira vd. (2009)'da 1980-2000 dönemini kapsayan veriler ile 14 OECD ülkesi ele alınarak Avrupa'da sosyal sermaye ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki panel veri modelini uygulanarak EKK yöntemi ile analiz edilmiştir. Çalışma bulguları analizde kullanılan reel kişi başı GSYİH, yatırım/kişi başı GSYİH oranı, güven grup üyeliği,

insan sermayesi gibi değişkenlerin ekonomik büyüme üzerine anlamlı katkıda bulunduğu belirtilmiştir.

Erselcan (2009) tarafından yapılan çalışmada, Sivas, Kayseri ve Yozgat illerinde imalat sanayisinde faaliyette bulunan KOBİ'lerin iktisadi verimlilikleri üzerinde sosyal sermayenin etkisinin belirlenmesi için anket yöntemi ile veriler elde edilip varyans analizi ve lojistik regresyon modeli ampirik yöntemleri kullanılmıştır. Çalışma sonucunda, sosyal ilişkilere yapılan yatırımların yüksek ortak çalışma alanı ve düşük işlem maliyetine sahip olan firmaların verimlilikleri üzerinde pozitif bir etki sağladığı görülmüştür.

Dearmon ve Grier (2009) 51 ülke üzerinde güvenin kalkınma üzerindeki etkisini incelemek için dengesiz panel veri uygulanarak EKK yöntemi ile analiz edilmiştir. Kalkınmada önemli bir faktör olan güven fiziki ve insan sermayesi ile etkileşime geçerek büyüme üzerinde pozitif bir etki oluşturduğu sonucuna varılmıştır.

Özcan (2011) çalışmasında, 46 ülke düzeyinde sosyal sermaye ile ekonomik kalkınma ilişkisi incelenmiştir. İlk olarak, ekonomik kalkınma ile sosyal güven ilişkisi panel veri modeli ile analiz edilmiştir. Ek olarak, sosyal sermayenin unsurlarının kullanıldığı kesit veri analizi uygulanmıştır. Uygulama sonuçlarına göre sosyal güven ile ekonomik kalkınma arasında pozitif bir ilişkinin olduğu ortaya konulmuştur.

Koç ve Ata (2012) tarafından yapılan çalışmada, 27 AB ülkesi ve Türkiye için 2008 verileri kullanılarak sosyal sermayenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi yatay kesit analiz yöntemi ile test edilmiştir. Yapılan uygulama sonucunda, sosyal sermayenin ekonomik büyüme üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu gözlemlenmiştir.

3. VERİ SETİ VE YÖNTEM

3.1. VERİ SETİ

Bu bölümde geçiş ekonomilerinde sosyal sermayenin ekonomik kalkınma üzerine etkisinin araştırılmasında kullanılacak olan veri seti ve yöntem tanıtılmaktadır. Sosyal sermaye ekonomik kalkınmaya hem doğrudan hem de dolaylı yoldan diğer üretim faktörleriyle etkileşimde bulunarak etkilemektedir. Çalışmada veri setinde yer alan değişkenlerin mevcudiyetine bağlı olarak 2005-2014 dönemini kapsayan Dünya Bankası (The World Bank), Dünya Değerler Araştırması'nın (World Value Survey) veri tabanından temin edilen veriler kullanılmıştır.

Genel olarak modelin belirlenmesinde sosyal sermaye ve ekonomik kalkınma üzerine panel veri analizi yapılan çalışmalar dikkate alınmış, uygulama kısmında ise en küçük kareler (EKK) yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada, sosyal sermaye ile ekonomik kalkınma arasında ilişkinin olup olmadığı, eğer böyle bir ilişki varsa bu ilişkinin pozitif veya negatif olduğu ortaya konulmuştur. Çalışmada kullanılan örneklem, 6 geçiş ekonomisi için 2005-2014 dönemini kapsayan veriler temel alınarak gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmaya dâhil olan ülkeler Tablo 4'de gösterilmektedir.

Tablo 4. Çalışmada Ele Alınan Ülkeler

Geçiş Ekonomisi Ülkeleri
Gürcistan
Polonya
Romanya
Rusya
Slovenya
Ukrayna

3.2. YÖNTEM

Literatürde en aktif ve yenilikçi konulardan biri olan Panel Veri Analizi zaman boyutuna ait yatay kesit verilerinin kullanılmasıyla ekonomik ilişkilerin tahmin edilmesi yöntemidir (Greene, 19993: 464).

Panel veri analizi zaman serileri ile yatay kesit serilerini bir araya getirerek yapılan çalışmalarda hem birimler hem de bir birimde zaman içinde meydana gelen değişimleri gösterebilmektedir. Panel veri yöntemlerinin kullanılması hem ülkelerin hem de onların ayrı ayrı etkilerini hesaplamalara dâhil edilmesini sağlamaktadır. Bu kapsamda, çalışmada 6 geçiş ekonomisinin kalkınma sürecinde sosyal sermaye ilişkisini analiz etmek için panel veri yöntemi tercih edilmiştir.

Panel veri modeli aşağıdaki eşitlikteki gibi ifade edilmektedir:

$$Y_{it} = \beta_{1it} + \beta_{2it}X_{2it}... + \beta_{kit}X_{kit} + u_{it}$$

$$i=1 \dots N$$

$$t=1 \dots T$$

Burada N birimleri, t ise zamanı göstermektedir. Y bağımlı değişkeni, birimden birime ve bir zaman periyodundan ardışık zaman periyoduna farklı değerler alan bağımlı bir değişken olduğunda, kesit boyutu için i, zaman periyodu için t olmak üzere iki alt indisle ifade edilmektedir.

Panel veri analizinde en çok bilinen yöntem geleneksel EKK (En Küçük Kareler) tahmincisi kullanılmaktadır. Fakat bu modelin tahmin edilmesinde güçlükler yaşanabilmekte bunları aşabilmek için farklı modeller de kullanılmaktadır.

Panel veri kullanılarak yapılan çalışmalarda birimler arasındaki farklılıklardan veya birimler arasında ve zaman içinde meydana gelen farklılıklardan kaynaklanan değişmeyi, modele dâhil etmenin yolu; mevcut değişimin regresyon modelinin katsayılarının bazılarında veya tümünde değişmeye yol açtığını varsaymaktadır. Katsayıların birimlere veya birimler ile zamana göre değiştiğinin varsayıldığı modellere “Sabit Etkiler Modeli” denilmektedir. Panel veri ile yapılan çalışmalarda, birimlere veya

birimlere ve zamana göre meydana gelen farklılıklardan kaynaklanan değişim “Sabit Etkiler Modeli” kullanılarak incelenebileceği gibi, “Tesadüfi Etkiler Modeli” kullanılarak da incelenebilmektedir.

Tesadüfi Etkiler Modelinde birimlere veya birimlere ve zamana göre meydana gelen değişiklikler, modele hata teriminin bir bileşeni olarak dâhil edilmektedir. Bunun temel nedeni sabit etkiler modelinde karşılaşılan serbestlik derecesi kaybını önlenmektir (Baltagi, 1995; 13). Çünkü tesadüfi etkiler modelinde önemli olan birime veya birime ve zaman özel katsayıların bulunması değil, birime veya birime ve zamana özel hata bileşenlerinin bulunmasıdır. Birim veya birim ve zaman farklılıklarını temsil eden katsayıların yani tesadüfi etkili modelin hata terimi bileşenlerinin modeldeki bağımsız değişkenlerden ilişkisiz olduğu hipotezinin geçerliliği, Hausman tarafından önerilen test istatistiği ile incelenebilmektedir (Greene, 2003). Bu durumda sabit etkiler modelinin parametre tahmincileri ile tesadüfi etkililer modelinin parametre tahmincileri arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığının incelenmesi gerekmektedir. İki model arasında tercih yapabilmek için Hausman test istatistiği kullanılmaktadır. Hausman test istatistiği “Tesadüfi etkiler tahmincisi doğrudur.” sıfır hipotezi altında k serbestlik dereceli ki-kare dağılımı göstermektedir. Gerçekleşmesi durumunda tesadüfi etkiler modelinin hata terimleri bileşenlerinin bağımsız değişkenler ile ilişkili olmadığı kararı verilebilecektir. Bu durumda sabit etkiler modeli tercih edilecektir (Gujarati, 2004: 651).

3.3.AMPİRİK MODEL

Çalışmada kullanılacak olan ekonometrik modelin temel amacı sosyal sermayenin ekonomik kalkınma üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkilerini belirlemektir. İlk olarak tahmin edeceğimiz temel model yarı logaritmik statik panel regresyon şeklinde olacaktır:

$$\text{LogGSYİH}_{it} = \beta_0 + \beta_1 \text{FS}_{it} + \beta_2 \text{İK}_{it} + \beta_3 \text{OK}_{it} + \beta_4 \text{Üİ}_{it} + u_{it}$$

Genel modelin belirlenmesinde sosyal sermaye ve ekonomik büyüme üzerine panel veri analizinin yapıldığı çalışmalar dikkate alınarak (Öksüzler, 2006; Dearmon ve

Grier, 2009; Özcan, 2011) yukarıdaki eşitlik üzerine etkili olduğu düşünülen sosyal sermayenin göstergeleri eklenerek şu şekilde olmuştur:

$$\text{LogGSYİH}_{it} = \beta_0 + \beta_1 \text{FS}_{it} + \beta_2 \text{İK}_{it} + \beta_3 \text{OK}_{it} + \beta_4 \text{Üİ}_{it} + \beta_5 \text{SS}_{it} + u_{it}$$

Yukarıdaki modelde bağımlı değişken ekonomik kalkınmayı temsil eden reel kişi başı GSYİH değişkeninin doğal logaritması alınmıştır. Kişi başına düşen reel GSYİH göstergesi çoğu araştırmacı tarafından genellikle kalkınmanın bir ölçüsü olarak kabul edilmektedir. Literatürde yapılan ampirik çalışmaların çoğunluğunda kişi başına düşen Gayri Safi Yurt İçi Hasıla göstergesi bu durumu destekler nitelikte olmaktadır (Özcan, 2011: 61). Bağımsız değişkenler olarak FS, fiziksel sermaye olarak sabit sermaye yatırımlarının GSYİH'daki payını; İK, düzenli internet kullanımı oranını; OK, okullaşma oranını; Üİ, ücretli işçiler oranını; SS ise sosyal sermayeyi temsilen kullanılan farklı göstergeleri (demokrasi, seçim özgürlüğü, politika) ifade etmektedir. u_{it} hata terimini, i ve t alt indisleri ise sırasıyla ülkeleri ve zamanı, β_0 ise sabit parametreyi göstermektedir. Çalışmada uygulanacak analizlerin tümü Eviews 9 paket programında yapılmıştır.

Tablo 5. Değişkenler ve Veri Kaynakları

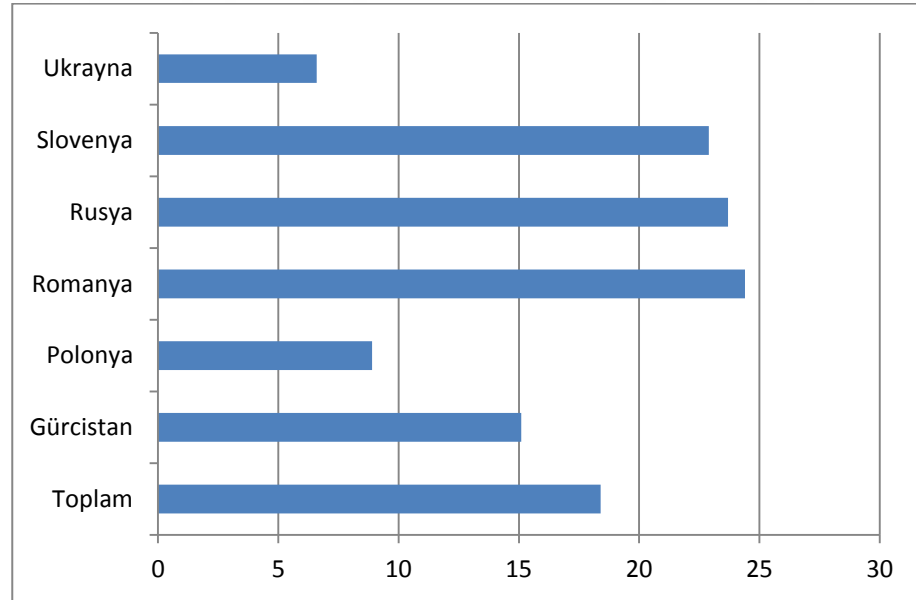
Kısaltmalar	Değişkenler	Kaynağı
GSYİH (Bağımlı/Açıklanan değişken)	Kişi Başına Düşen Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla (2010 Sabit fiyatları ile ABD)	Dünya Bankası Kalkınma Göstergeleri (The World Development Indicators)
FS (bağımsız değişken)	Fiziki Sermaye: Sabit Sermaye Yatırımlarının Gayri Safi Yurt İçi Hasıladaki Oranı	
İK (bağımsız değişken)	Düzenli İnternet Kullanımı Oranı	
OK(bağımsız değişken)	Beşeri Sermaye: Okullaşma Oranı	
Üİ (bağımsız değişken)	Ücretli İşçiler Oranı	
SS (bağımsız değişken)	Sosyal Sermaye Göstergeleri	DünyaDeğerler Araştırması (World Value Survey)

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Sosyal sermaye göstergeleri olarak geçiş ekonomilerindeki ülkelerin Dünya Değerler Araştırması'ndan her beşer yılda bir dalga halinde yayımlanan veriler 6 ülke için 5. Dalga 2005-2009 ve 6. Dalga 2010-2014 şeklinde çalışmada ele alınmaktadır. Demokrasi, Seçim Özgürlüğü, Politika'nın Hayatta Önemi gibi nitelendirilen sosyal sermaye değişkenleri tek tek olarak modellerde kullanılarak tahmin edilmiştir. Ülkeler için sosyal sermaye göstergelerinin temel istatistikleri Dünya Değerler Anketi'nden alınan grafiklerde gösterilmiştir.

İlk olarak, Seçim Özgürlüğü düzeyi dikkate alınarak 6 ülke için incelenmiştir. 2005-2009 yılında Dünya Değerler Anketi'nde yer alan "Seçim ve kontrol özgürlüğü ne kadar?"dır sorusuna karşılık "çok önemli olduğunu söylemek mümkündür" şeklindeki seçeneği tercih edenlerin yüzdesi göz önünde bulundurularak gösterilmektedir. Ele alınan ülkeler sırasında Ukrayna yüzde 6.6 olarak en düşük, Romanya yüzde 24.4 oranı ile en yüksek göstergeyi sağlamaktadır. Ülkelerin toplam değeri ise seçim özgürlüğünün "çok önemli" seçeneğinde yüzde 18.4 olarak gösterilmektedir (Şekil 4).

Şekil 4. Seçim Özgürlüğü (2005-2009)

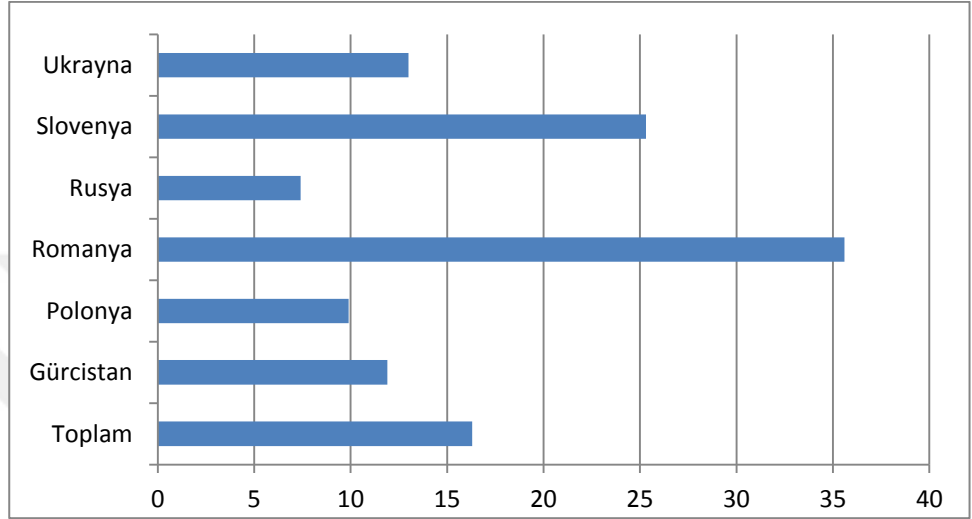

Kaynak: Dünya Değerler Anketi, <http://www.worldvaluessurvey.org/wvs.jsp> , 24/10/2019.

2010-2014 yıllarında analize dâhil edilen ülkeler arasında Rusya diğer ülkelerden geride kalarak yüzde 7.4 oranı ile en düşük, Romanya ise yüzde 35.6 olarak yüksek

oranda önem görmektedir. Ülkelerin toplam değeri ise seçim özgürlüğünün “çok önemli” seçeneğinde 2005-2009 dönemi ile karşılaştırıldığında bir düşüş sezilmekte olup, yüzde 16.3 oranı olarak belirtilmektedir (Şekil 5).

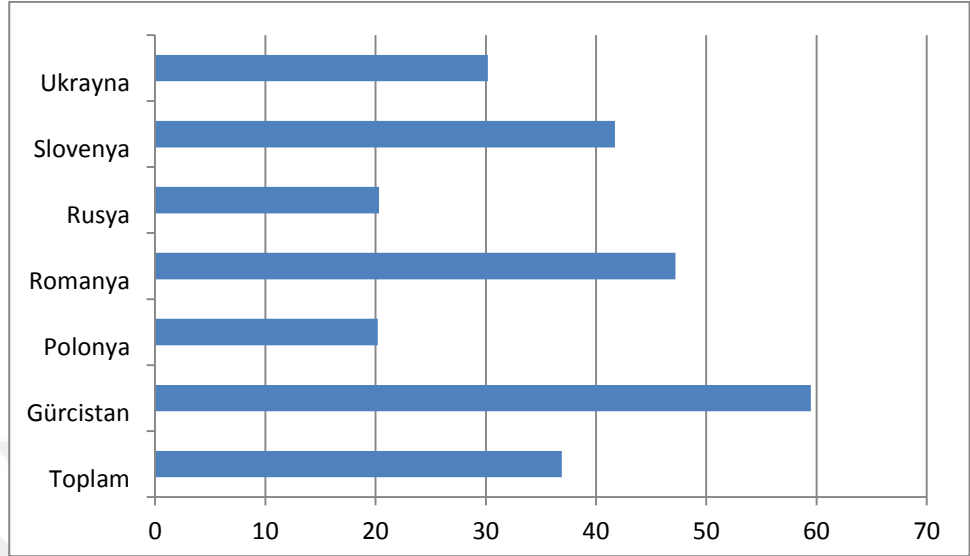
Şekil 5. Seçim Özgürlüğü (2010-2014)

Kaynak: Dünya Değerler Anketi, <http://www.worldvaluessurvey.org/wvs.jsp> , 24/10/2019.

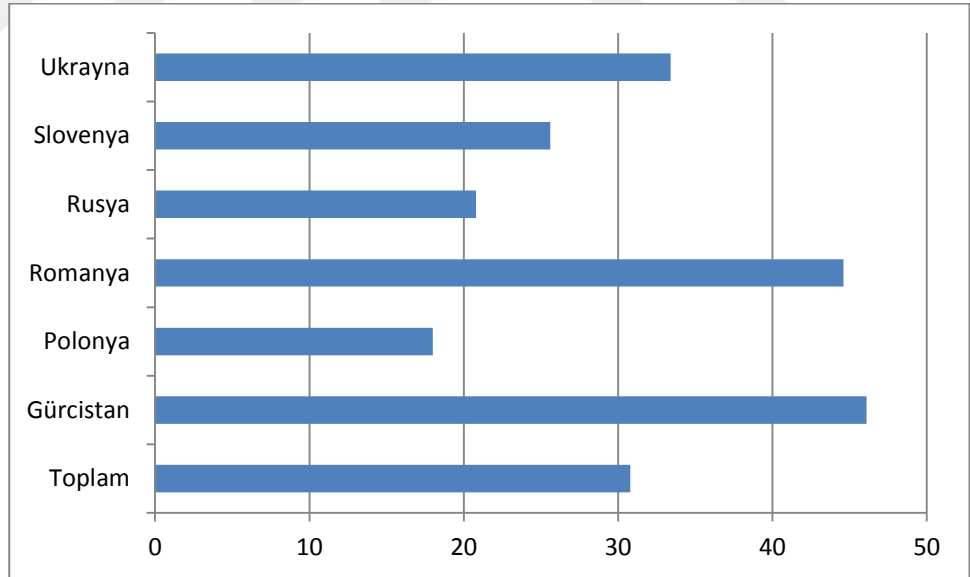
Demokrasi düzeyi dikkate alındığında “Demokratik politik sistem mevcut mudur?” sorusuna karşılık “çok iyi olduğu” şeklinde seçeneğini tercih edenlerin farklı zaman dilimlerindeki istatistiklerine baktığımızda iki zaman aralığı için de Polonyada demokrasinin daha düşük, Gürcistanda ise en üst düzeyde olması ortaya çıkmaktadır (Şekil 6, 7)

Şekil 6. Demokrasi (2005-2009)

Kaynak: Dünya Değerler Anketi, <http://www.worldvaluessurvey.org/wvs.jsp> , 24/10/2019.

Şekil 7. Demokrasi (2010- 2014)

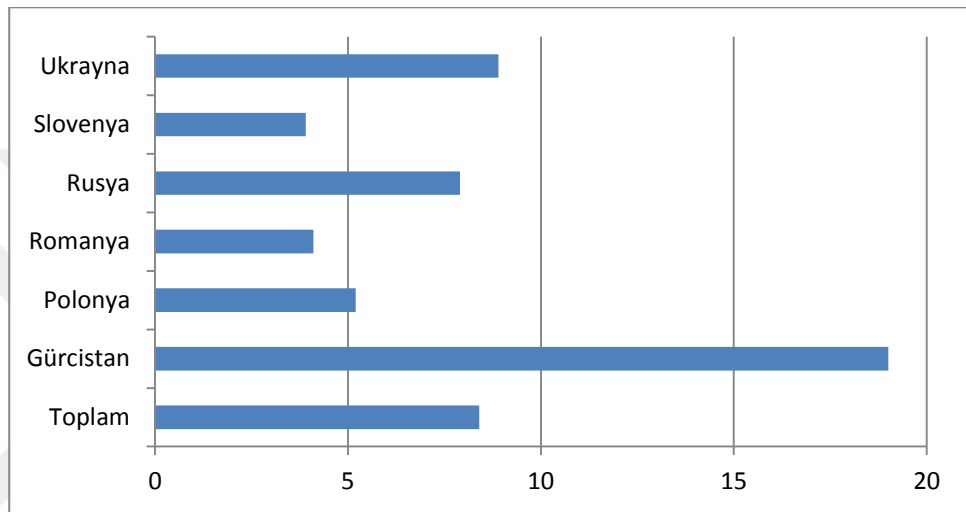

Kaynak: Dünya Değerler Anketi, <http://www.worldvaluessurvey.org/wvs.jsp> , 24/10/2019.

2005-2009 ve 2010-2014 yıllarında Dünya Değerler Anketi'nde yer alan "Yaşamınızda politikanın önemini söyleyebilir misiniz" sorusuna karşılık "çok önemli olduğunu" söyleyebilirim şeklindeki seçeneği tercih edenlerin yüzdesi göz önünde

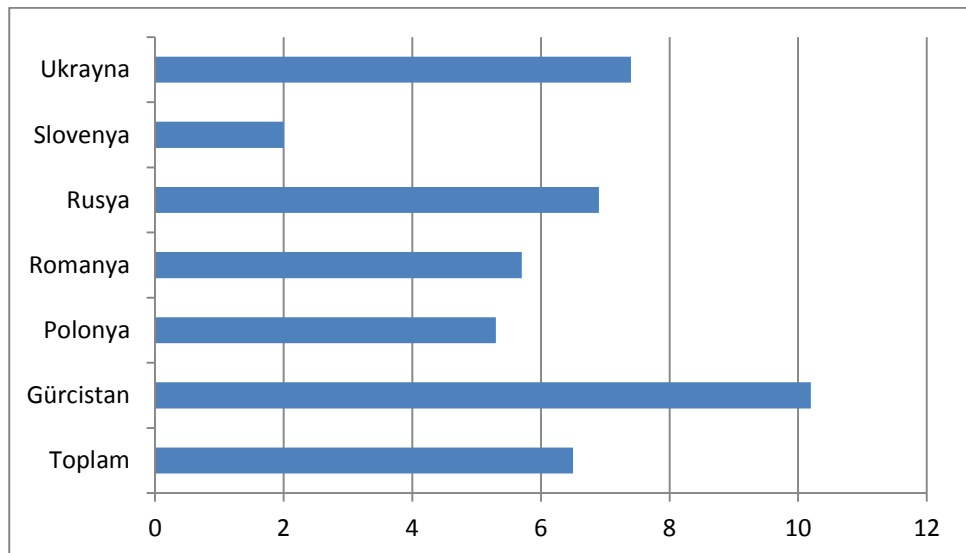
bulundurularak hesaplanmaktadır. 2005-2009 döneminde Gürcistan toplumu için politikayı çok önemli bulanların oranı yüzde 19 iken, Slovenya toplumu için yüzde 3.9'dur. 2010-2014 döneminde politikayı çok önemli bulanların önemi azalmakta olup, Slovenya toplumunun aslında bir politik yapısının olmadığı halinde yayımlanmıştır (Şekil 8, 9).

Şekil 8. Politika (2005-2009)

Kaynak: Dünya Değerler Anketi, <http://www.worldvaluessurvey.org/wvs.jsp> , 24/10/2019.

Şekil 9. Politika (2010-2014)

Kaynak: Dünya Değerler Anketi, <http://www.worldvaluessurvey.org/wvs.jsp> , 24/10/2019.

3.4.AMPİRİK SONUÇLAR

Geçiş ekonomilerindeki ülke grubu için tahmin edilen model ilk olarak Havuzlanmış En Küçük Kareler (EKK) testi yapılmıştır. Bundan sonra model Sabit Etkiler Modeli ile tahmin edilmiştir. EKK yöntemi ile Sabit Etkiler Modelinin karşılaştırılması için Sabit Etkiler Testi yapılmıştır. Bu testin sonucuna göre Sabit Etkiler Modeli geçerli olmuş ve panel etkinin olduğu bulunmuştur. Ardından Sabit Etkiler Modeli ile Rassal Etkiler Modeli karşılaştırılması için Haussman testi yapılmıştır. Burada hipotez reddedilerek, tüm modellerde Sabit Etkiler modelinin geçerli olduğu görülmüştür. Modeldeki kukla değişkenlerin anlamlı olduğu gözlemlenmektedir. Modelde 6 tane yatay kesit olduğu için değişken sayımızın altıdan fazla olmaması gerekmektedir. Daha sonra farklı sosyal sermaye değişkenleri modele tek tek eklenerek test edilmiştir (Tablo 6).

Tablo 6. Ampirik Test Sonuçları

Değişkenler	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
FS	0.0066*** (0.002)	0.0073*** (0.002)	0.0088*** (0.002)	0.0076*** (0.002)
İK	0.0037*** (0.0006)	0.0036*** (0.0006)	0.0041*** (0.0005)	0.0039*** (0.0006)
OK	0.0010** (0.0014)	0.0010** (0.0014)	0.0007* (0.0014)	0.0003* (0.0016)
Üİ	0.0323*** (0.0045)	0.0312*** (0.0047)	0.0316*** (0.0043)	0.0314*** (0.0046)
Demokrasi	—	-0.0016** (0.0016)	—	—
Seçim Özgürlüğü	—	—	0.0035*** (0.0015)	—
Politika	—	—	—	0.0037*** (0.0014)
Sabit Etkiler Testi	292.588 [0.000]	253.793 [0.000]	246.830 [0.000]	251.737 [0.000]
Haussman Tesadüfi Etkiler Testi	35.131 [0.000]	3495.173 [0.000]	3100.762 [0.000]	3373.829 [0.000]
Olasılık <0.01 ise ***, 0.01≤Prob.<0.05 ise **, 0.05≤prob. ≤0.10 ise * Standart hatalar parantez içerisindeki değerleri göstermektedir. Testlere ilişkin olasılıklar köşeli parantez içerisinde ifade etmektedir.				

Temel modelin parametre tahmin sonuçlarına göre Sabit Sermaye Yatırımları, Ücretli İşçiler Oranı ve Düzenli İnternet Kullanımı değişkenleri yüzde 1; Okullaşma oranı değişkeni ise yüzde 5 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Buna göre Sabit Sermaye Yatırımlarının GSYİH içindeki oranı yüzde 1 arttığında kalkınmayı yüzde 0.66 artırmaktadır. Fiziki sermaye, en önemli üretim faktörlerinden biri olarak ekonomik kalkınmaya katkı sunmaktadır. Düzenli İnternet Kullanımı yüzde 1 arttığında kalkınmayı temsilen kullanılan reel kişi başına GSYİH yüzde 0.37 artmaktadır. Bireylerin düzenli olarak internet kullanması araştırma geliştirme, bilgi edinme ve iletişim noktasında olumlu etkiler doğurabilmektedir. Bu bağlamda internet kullanımı arttıkça kalkınma üzerinde pozitif bir etki yarattığı görülmektedir. Beşeri sermayeyi temsilen kullanılan okullaşma oranı yüzde 1 arttığında reel kişi başına GSYİH yüzde 0.10 artmaktadır ve bu artış yüzde 5 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Sürekli değişimler beşeri sermaye üzerinde önemli etkiler ortaya çıkararak ekonomik kalkınma üzerinde değişik etkiler yaratmaktadır. Ücretli İşçiler Oranı yüzde 1 arttığında reel kişi başına GSYİH yüzde 3.2 artmaktadır. Dolayısıyla modelde yer alan tüm değişkenler ile reel kişi başına GSYİH arasında pozitif ilişki bulunmuştur.

Demokrasi değişkeninin eklendiği 2.modelde demokrasi ve reel kişi başına GSYİH arasında negatif ilişki bulunmuştur. Fakat bu modelde demokrasi değişkeni yüzde 1 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı değildir. Demokrasi yüzde 1 arttığında reel kişi başına GSYİH yüzde 0.16 azalmaktadır. Bu sonucun ortaya çıkmasında sosyal sermaye göstergesi olarak kullanılan demokrasi verisi Dünya Değerler Araştırmasından elde edilen verilerde olan güvenilirlik sorunundan kaynaklandığı düşünülmektedir. Aynı zamanda bu ülkelerde kamu kaynaklarının kötü yönetimine rüşvet ve adam kayırmacılık gibi problemler neden olmaktadır. Bu negatif yönlerin ortadan kalkması için bürokratik süreçlerin kısaltılması, ortak hedefler doğrultusunda hızlı karar alınması ve demokratik ve etkin yönetimin ortaya çıkması kalkınmaya değer sağlayacaktır.

Seçim özgürlüğü değişkeninin eklendiği model 3’de seçim özgürlüğü ve reel kişi başına GSYİH arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur. Bu modelde seçim özgürlüğü yüzde 1 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Seçim özgürlüğü oranı yüzde 1

arttığında reel kişi başına GSYİH yüzde 0.35 artmaktadır. Seçim özgürlüğünün ekonomik kalkınmayı pozitif yönde etkilemesi beklenen bir sonuç olmaktadır.

Politika değişkeninin eklendiği model 4’de politika ve kalkınmayı temsilen kullanılan kişi başına GSYİH arasında pozitif ilişki bulunmuştur. Bu modelde seçim özgürlüğü yüzde 1 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Politika oranı yüzde 1 arttığında reel kişi başına GSYİH yüzde 0.37 artmaktadır. Farr, Lord, Wolfenbarger (1998)’in çalışmasında politik özgürlüğün ekonomik kalkınma üzerinde etkisi çalışmamızın bulgularını desteklemektedir.

Ekonometrik analiz sonucunda çalışmada ele alınan 6 ülke için demokrasi ve okullaşma oranı değişkeni dışında tüm değişkenlerin ekonomik kalkınma üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkisi olduğu sonucuna varılmıştır. Özetle, sosyal sermayenin bazı olumsuz özellikleri olmasına karşın genel itibariyle ekonomik kalkınma üzerinde pozitif etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Sosyal sermaye kavramı bir toplumda var olan normlar, kurallar, ağlar, iletişim ve karşılıklı güven olarak tanımlanmaktadır. Ekonomik kalkınmayı doğrudan etkileyen bir olgu olarak da günümüz sosyal bilimcilerinin ve özellikle iktisatçıların dikkatini çekmektedir. Bu bağlamda sosyal sermayenin, kalkınmanın temel lokomotif olduğu birçok akademik çalışma tarafından sıkça ifade edilmektedir. Son yıllarda konuyla ilgili araştırmacılar, fiziki ve beşeri sermayeden ziyade, özellikle sosyal sermayeye ihtiyaç olduğunu belirterek, ekonomik kalkınmanın sağlanabilmesi için bu doğrultuda adımların atılması gerektiğini önermektedirler. Sosyal sermaye, ekonomik aktörlerin davranışlarını sınırlayan, yönlendiren bir işlev olarak ekonomik performansı etkileyebilmektedir.

Geleneksel iktisadi yaklaşımda üretim faktörleri genelde sermaye ve emek olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yaklaşıma göre sermaye tek tip olarak diğer girdileri bir araya getiren ve nihai ürünün ortaya çıkmasına katkı sağlayan homojen bir olgu olarak ele alınmaktadır. Ancak iktisat yazınındaki gelişmeler sermayenin sadece fiziki bir yapısı olmayıp, onun yanı sıra finansal, beşeri ve sosyal sermaye gibi farklı yapıları da olduğunu göstermiştir. Tüm bu sermaye türlerinin bir araya getirildiği üretim sürecinde ekonomik büyümenin sürdürülebilirliği sağlanmakta, ekonomik kalkınma gerçekleşmekte ve toplumsal refah artmaktadır. Söz konusu faktörlerin bir veya birkaçının olmadığı toplumlarda büyüme ve kalkınmanın önünde önemli engeller oluşmakta, sonuçta refah seviyesi diğer ülkelere göre düşük kalmaktadır veya gerilemektedir.

Günümüzde bazı ülkeler fiziki ve finansal sermayeye –hatta beşeri sermayeye– sahip olduklarına rağmen sürdürebilir büyüme ve kalkınma sürecinde önemli sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Bu ülkelerin yaşadığı sıkıntılar kısmen sosyal sermayenin yokluğu ve ya zayıf kaldığı olgusuyla açıklanabilir. Bir toplumda karşılıklı güven, işbirliği, gerekli normlar olmadığı takdirde o toplumda nihai üretim potansiyel çıktının gerisinde kalacaktır. Bunun anlamı da o toplumun yeterli düzeylerde ekonomik büyüme oranlarını yakalamasında başarısız olmasıdır. Sürdürebilirlik de bu süreçte çok önemli bir olgudur.

Sosyal sermaye diğer sermaye türleriyle bir araya geldiğinde ekonomide kısa dönemli büyüme ve ardından duraksama veya gerileme yerine uzun dönemi kapsayacak sürdürülebilir bir büyüme gerçekleşecek, toplumsal refah sürekli artacaktır.

Sovyet Birliği'nin çöküşünün ardından geçiş ekonomilerinin uzun yıllar boyunca neden geriledikleri sosyal sermaye olgusuyla açıklanmaktadır. Bu ülkeler piyasa ekonomisine entegre olduktan sonra gereki fiziki altyapıya ve beşeri sermayeye sahip olsalar bile on yıllar boyunca sürekli daralmaya maruz kaldılar. Bunun en önemli nedeni bu ülkelerde üretim girdilerinin üretime sürecine doğrudan aktarılmasında sosyal sermaye gibi temel bir faktörden yoksun olmalarıdır. Bir toplumda karşılıklı güven, işbirliği ve gereken normlar olmadığı sürece o toplumun büyüme hikâyesi fiyaskoyla sonuçlanacaktır.

Bu çalışmada sosyal sermayenin ekonomik kalkınma üzerindeki etkisi geçiş ekonomisi ülkeleri açısından araştırılmıştır. İki önemli kavramdan ve bunlar arasındaki ilişkiden yola çıkarak hazırlanan bu çalışmada panel veri analizi tercih edilmiştir. Verilerin tüm geçiş ekonomileri için var olmadığı nedeniyle analize 6 ülke dâhil edilmiş, yapılan testler sonucunda sabit etkiler modeline karar kılınmıştır. Mevcut literatür göz önünde bulundurularak veri seti oluşturulmuştur. Model kurulurken sadece sosyal sermaye verisi değil, diğer üretim faktörleri de modele dâhil edilmiştir. Çalışma 2005-2014 yılları arasındaki 10 yıllık bir süreci kapsamaktadır.

Analiz sonucunda tüm ülkeler açısından demokrasi değişkeni dışında tüm unsurların ekonomik kalkınmaya pozitif etkilediği tespit edilmiştir. Demokrasinin negatif ve anlamsız katkı sağlaması literatürdeki genel sonuçlarla uyumlu görünmemektedir. Fakat sosyal sermaye göstergesi olan demokrasi değişkeninin anlamsız bulunması, Acavarcı(2015); Rachdia ve Saidib(2015)'ın bulgularıyla örtüşmektedir.

Model tahmin sonuçlarına göre, demokrasi ve okullaşma oranı istatistiksel olarak anlamsız, fiziki sermaye, düzenli internet kullanımı oranı, ücretli işçiler oranı, seçim özgürlüğü ve politika ise istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar vermiştir. Bir diğer ifadeye göre, bu değişkenlerdeki artış kalkınmayı arttırmaktadır. Knack ve Keefer

(1997), Raiser vd. (2001), Kaldaru ve Parts (2005) bulguları, elde edilen sonuçları desteklemektedir.

Bu sonuçlardan yola çıkarak, sosyal sermyenin ekonomik kalkınma üzerinde pozitif ve güçlü bir etkiye sahip olduğunu ileri sürmek mümkündür. Gerekli ve sağlıklı normalara sahip olan toplumlarda, iktisadi aktörler arasında güven ve işbirliği seviyesi yüksektir ve ekonomik büyüme ve kalkınma da bu ortamdan olumlu etkilenmektedir.

KAYNAKÇA

Adler, P. S., Kwon, S. W. (2002). Social Capital: Prospects for a New Concept. The Academy of Management Review. Vol. 27, No: 1, 17-40.

Akçay, S. (2005). Sosyal Sermaye ve Kalkınma, İktisadi Kalkınmada Sosyal. Kültürel ve Siyasal Faktörlerin Rolü, Ed: Muhsin Kar ve Sami Taban, Ankara: Ekin Yayınevi.

Ali, R., Naseem, M. A., Farooq, M. M. (2011). Social Capital Impact on Economic Development (A Theoretical Perspective), International Journal Business Management Economic Res., Vol. 2(4), 270-277.

Altay, B. (2005). Kültür ve Kalkınma, İktisadi Kalkınmada Sosyal, Kültürel ve Siyasal Faktörlerin Rolü, Ed: Muhsin Kar ve Sami Taban. Ankara: Ekin Yayınevi.

Aydemir, M. A. (2011). Sosyal Sermaye, Topluluk Duygusu ve Sosyal Sermaye Araştırması. Konya: Çizgi Kitabevi.

Baltagi, B. H. (2005). Econometric Analysis of Panel Data, Third Edition, John Wiley & Sons, Ltd.

Bankston, C. L. (2004). Social Capital, Cultural Values, Immigration and Academic Achievement: The Host Country Context and Contradictory Consequences. Sociology of Education. Vol. 77, No: 2, 176-179.

Baranyai, Z., Naar, Z. T., Farkas, M. F. (2011). Role of Trust in Building Social Capital and Rural Development. International Journal of Social Sciences and Humanity Studie. Vol. 3, No: 2, 519-529.

Başak, S., Öztaş, N. (2010). Güven Ağbağları, Sosyal Sermaye ve Toplumsal Cinsiyet. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi. 12/1, 27-56.

Batt, P. J. (2008). Building Social Capital in Networks. Industrial Marketing Management., Vol. 37, 487-491.

Bjørnskov, C. (2006). "The Multiple Facets of Social Capital". European Journal of Political Economy. Vol. 22, No: 1, 22-40.

Boschma, R. A. (2005). Social Capital and Regional Development: An Empirical Analysis of the Third Italy, Boschma, R.A. and Kloosterman, R.C. (Eds), Learning From Clusters: A Critical Assessment.

Coleman, J. S. (1988). Social Capital in the Creation of Human Capital. The American Journal of Sociology. Vol: 94, 95-120.

Dasgupta, P. (2005). The Economics of Social Capital, 1st Teaching Workshop on Environmental Economics for the Middle East and North Africa. December, 1-39.

Dearmon J., Grier K. (2009). "Trust and Development". Journal of Economic Behavior & Organization. Vol. 71(2), 210-220.

Field, J. (2008). Sosyal Sermaye. Çev: Bahar Bilgen ve Bayram Şen. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı.

Fine, B. (2007). Social Capital. Development in Practice. Vol: 17, No: 4-5, August, 566-574.

Fine, B. (2008). Sosyal Sermaye Sosyal Bilime Karşı Bin Yılın Eşiğinde Ekonomi Politik ve Sosyal Bilimler. Çev: Ayşegül Kars, İstanbul: Yordam Kitap.

Fine, B., Lapavitsas, C. (2004). Social Capital and Capitalist Economies. South Eastern Europe Journal of Economics, 17-34.

Fukuyama, F. (1997). Social Capital, The Tanner Lectures on Human Values. Brasenose College. Oxford. May, 375-484.

Fukuyama, F. (1999). Social Capital and Civil Society. 2.nd Generation International Monetary Fund IMF Working Paper.

Fukuyama, F. (2000). Güven (Sosyal Erdemler ve Refahın Yaratılması). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Baskı, Mart.

Fukuyama, F. (2001). Social Capital, Civil Society and Development. Third World Quarterly. Vol: 22, No: 1, 7-20.

Fukuyama, F. (2002). Social Capital and Development: The Coming Agenda. SAIS Review. Vol. XXII, No: 1, Winter-Spring, 23-37.

Grootaert, C. (1998). Social Capital: The Missing Link? The World Bank Social Development Family Environmentally and Socially Sustainable Development Network. Social Capital Initiative Working Paper No. 3. April, 1-24.

Grootaert, C., Bastelaer T. V. (2002). Understanding and Measuring Social Capital, A Synthesis of Findings and Recommendations from the Social Capital Initiative. Forum Series on the Role of Institutions in Promoting Growth. January. Washington D.C.

Gujarati, D. N. (2009). Temel Ekonometri. Çev: Ü. Şenese ve G. Günlük Şenese, İstanbul: Literatür Yayıncılık. Altıncı Basım.

Han, E., Kaya, A. A. (2012). Kalkınma Ekonomisi Teori ve Politika. Ankara: Nobel Yayınevi, 7. Baskı.

Helliwell, J., Putnam R. (1995). "Economic Growth an Social Capital in Italy". Eastern Economic Journal. 21(3), 295-307.

Iyer, S., Kıtson M., Toh B. (2005). "Social Capital Economic Growth and Regional Development". Regional Studies. Vol.39, No:8, 1015-1040.

İsmayilov, A. (2007). Azgelişmiş Ülkelerin İktisadi Kalkınma Sorunu: Bağımsızlık Sonrası Azerbaycan Ekonomisi Örneği. (Yayınlanmış Doktora Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat ABD.

Karagül, M. (2012). Sosyal Sermaye (Kapitalizmin Kör Noktası). Ankara: Nobel Yayınevi.

Karagül, M., Akçay, S. (2002). Ekonomik Büyüme ve Sosyal Sermaye: Ampirik Bir Kanıt. İktisat, İşletme ve Finans Dergisi İnceleme-Araştırma, Eylül, 82-90

Karagül, M., DüNDAR, S. (2006). Sosyal Sermaye ve Belirleyicileri Üzerine Ampirik Bir Çalışma. Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi (12), 61-78.

Keleş, H. N. (2012). Sosyal Sermaye. Konya: Eğitim Yayınevi.

Knack, S, Keefer P. (1997). "Does Social Capital Have An Economic Payoff?" A Cross-Country Investigation". The Quarterly Journal of Economics. Vol.112, No:4, 1251-1288.

Koç, A. (2013). Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Yatay Kesit Analizi ile AB Ülkeleri Üzerine Bir Değerlendirme. Maliye Dergisi. Sayı: 165, Temmuz-Aralık, 241-258.

Kosgeb. (2005). Ekonomik Kalkınmada Sosyal Sermayenin Rolü. Ekonomik ve Stratejik Araştırmalar Merkez Müdürlüğü. Mart, Ankara.

La Porta, R., Lopez-De-Silanes F., Shleifer A., Vishny R. W. (1997). "Trust in Large Organizations". The American Economic Review. Vol.87, No: 2, 333-338.

Lin, N. (1999). Building a Network Theory of Social Capital. Connections. Cilt: 22, Sayı: 1, 28-51.

Lin, N. (2005). A Network Theory of Social Capital, To appear in Handbook on Social Capital. Edited by Dario Castiglione, Jan Van Deth and Guglielmo Wolleb. Oxford University Press.

National Statistics. (2001). Social Capital a Review of the Literature. Social Analysis and Reporting Division Office for National Statistics. October.

Öksüzler, O. (2006). "Sosyal Sermaye Güven ve Belirleyicileri: Bir Panel Analizi", Akdeniz Üniversitesi. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 6(12), 108-129.

Özcan, B., Zeren, F. (2013). Sosyal Güven ve Ekonomik Kalkınma: Avrupa Ülkeleri Üzerine Merkânsal Ekonometri Analizi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi. Nisan. 8(1), 7-36.

Peri, G. (2004). "Socio-Cultural Variables and Economic Success: Evidence from Italian Provinces 1951-1991". Topics in Macroeconomics. Vol.4, No:1, 1-34.

Pieterse, J. N. (2010). Development Theory, Second Edition, London: SAGE Publications Ltd.

Rupasingha, A., Goetz, S. J., Freshwater, D. (2006). The Production of Social Capital in US Counties. The Journal of Socio-Economics, 83-101.

The Word Bank. <https://data.worldbank.org/>

World Values Survey. <http://www.worldvaluessurvey.org/wvs.jsp>

EKLER

Tablo 7. Sosyal Sermayenin Ekonomik Kalkınmaya Etkisi ile İlgili Çalışmalar

Yazar (lar)	Ülke	Dönem	Metodoloji	Sonuçlar
Helliwell ve Putnam (1995)	İtalya	1950-1990	EKK	Kamusal katılımın ekonomik büyümeye pozitif olarak etkilediği gözlemlenmiştir.
La Porta vd. (1996)	Seçilmiş 40 ülke	1980-1990	EKK	Güven büyük organizasyonlardaki harmoniyi kolaylaştırmıştır.
Knack ve Keefer (1997)	29 ülke	1980 -1992	EKK	Sosyal sermaye ekonomik büyüme üzerinde güçlü ve anlamlı bir etkiye sahiptir.
Hjerppe (1998)	27 ülke		Kesit veri analizi	Bulgular, güven ile GSYİH arasında pozitif, sivil örgütlere katılım ile büyüme arasında anlamsız bir ilişkinin olduğunu göstermektedir
Schneider vd. (2000)	58 bölge	1980-1996	EKK	Güven ile tartışma arasında negatif, büyüme ile güven arasında pozitif bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir.
Zak ve Knack (2001)	37 ülke	1980-1992	Yatay kesit analizi	Çalışmanın bulguları, yüksek düzeyde güvene sahip olan toplumlarda yatırım ve büyüme oranlarının yükseldiği belirtilmiştir.
Raiser vd. (2001)	SSCB ile Doğu ve Orta Avrupanın geçiş ekonomileri	1990-1995	EKK	Bulgular, sivil katılımın büyüme üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Tablo 7: Sosyal Sermayenin Ekonomik Kalkınmaya Etkisi ile İlgili Çalışmalar (Devam)

Karagül ve Akçay (2002)	36 ülke	1960-1995 1980-1995	EKK	1960-1995 tarihleri arası dönemde ekonomik büyüme ile sosyal sermaye arasında anlamlı bir ilişki olmasa da 1980-1995 arası dönemde anlamlı bir ilişki gözlemlenmiştir.
Beugelsdijk ve Smulders (2003)	54 Avrupa Ülkesi	1950-1998	EKK	Yazarlar, topluluk içi ağlar ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişkinin olmadığı, ancak topluluk dışı ağların büyüme üzerinde pozitif bir etkisinin olduğu ortaya konulmuştur.
Peri (2004)	İtalya	1951-1991	EKK	Bulgular, kamusal katılım gibi sosyal içerikli değişkenlerin ekonomik verimliliği arttırdığına dair düşük seviyede sonuca ulaşılmıştır.
Iyer vd. (2005)	ABD ait 8 bölge		EKK	Sonuçlar etnik farklılıklar ve kentsel yaşamın sosyal sermaye üzerinde negatif bir etki oluşturduğu ortaya konulmuştur.
Rupasingha vd. (2006)	ABD		EKK	Yazar, toplumun ekonomik büyümesine sosyal sermayenin katkıda bulunduğu görülmüştür.
Boulila vd. (2008)	Az gelişmiş ve gelişmiş olan ülkeler	1980-2000	EKK	Güven ile ekonomik büyüme arasında anlamlı bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir.

Dearmon ve Grier (2009)	51 ülke		EKK	Güven fiziki ve insan sermayesi ile etkileşime geçerek büyüme üzerinde pozitif bir etki oluşturduğu sonucuna varılmıştır.
-------------------------	---------	--	-----	---

Özgeçmiş

Ad Soyad: Aygun Shirinova

Adres: Sharifzada 60/19, Bakü, Azərbaycan.

Mobil; +905060671427

Email: aygunshirinova@gmail.com

Eğitim bilgileri:

Lisans; 2009-2013 Uluslararası İlişkiler ve İktisat Fakültesi, Siyaset Bölümü. Bakü Devlet Üniversitesi/Bakü, Azərbaycan.

İş Becerileri:

2015 Araştırma Asistanı, Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı, İzmir/ Türkiye.

2014 Satınalma Uzmanı, Veyseloğlu Yayıncılık Kardeşler, Bakü/ Azərbaycan.

2011- 2013 Proje asistanı, İİT Gençlik Formu, Bakü/ Azərbaycan.

Sertifikalar:

2016 Sosyal Bilimler Üzere Uluslararası Çalıştay, İzmir/ Türkiye.

2015 Uluslararası Öğrenciler Akademisi, İzmir/ Türkiye.

2014 Uluslararası Siyaset Akademisi, İzmir/ Türkiye.

2014 Photo4tolerance, İstanbul/ Türkiye.

2013 Youthpass Avrupa Birliği- Gençlik Alanında Eğitim ve Ağ Kurma Projeleri, Kastamonu/ Türkiye.

2012 İslam İşbirliği Teşkilatının Uluslararası Simülasyon Modeli, Kazan/ Tatarıstan.

Yabancı Diller:

Rusça, İngilizce ve Türkçe.